

Orta Doğu'da özgürlük ihtimalleri ve Kürt kadın hareketi

Meghan Bodette ile söyleşi
Serap GÜNEŞ

Gotin: Cegerxwîn
Kasım TAŞDOĞAN

**Cegerxwîn şahsında tüm yazarlara,
tüm çizenlere**
Bêrîvan SARUHAN

Kurd in em!
Yılmaz SARI

Küçük Mor Balık: ADADZA
(Yumrukları Gevşetmek)

Büşra Şahin & Armanc Arş

Bir Balkanlar turu
Neslihan CANGÖZ

Editörden...

Dünya savaşlar, katliamlar ve giderek artan eşitsizliklerle çalkalanıyor. Rojava, Filistin, Karabağ ve Afrika'da insanlık ve savaş suçları daha önce olmadığı kadar görünür, pervasız ve hesapsız işleniyor. Kimlikler ve sınıflar arası eşitsizlikler hiç olmadığı kadar belirgin. Ezenle ezilen arasındaki bariz farklar binbir çeşit propaganda ve manipülasyon yöntemiyle görünmezleşti. Buradan çıkış zor gibi görünüyor ama imkansız değil, umut var.

321. sayının ilk bölümünde işte bu umudu ve onun gerçekleşebilme koşullarını taşıyoruz sayfalarımıza. Kadınların öncülüğünü, Rojava'yı... Serap Güneş, Kürt Barış Enstitüsü araştırma direktörü Meghan Bodette ile yaptığı söyleşide Rojava'da süregelen kadın öncülü toplumsal örgütlenmenin Ortadoğu ve dünya açısından nasıl bir özgürleşme ihtimali yarattığını tartışıyor. Belki de insanlık tarihinin çok kısa bir zaman aralığında bizi akıllamaz bunca katliam ve savaşın içine sürükleyen erkek uygarlığına bir alternatif vardır ve kurtuluş oradadır. Biz buna inanıyoruz.

İkinci bölümde ise ezilen halkının özgürlük mücadelesine öncülük etmiş bir şairi ele alıyoruz, Cegerxwîn'i. Bu bölümde, Kasım Taşdoğan'ın Kürt müziğine etkisi üzerinden değerlendirdiği Cegerxwîn'i Bêrivan Saruhan ise kadın kimliğinden yola çıkarak konu ediyor. Saruhan, Cegerxwîn'in dilini bir eleştirirken hakkını da teslim ediyor: "Kürt halk mücadelesi adına yüklediği misyon, her Kürt gibi kuşkusuz benim de bu mücadeleye misyonuma katkı sağladı." Tam da burada Yılmaz Sarı alıyor sözü ve şairin, Kürtlerin özgürlük mücadelesinde üstlendiği misyonu hatırlatıyor. Kürt halkının kimliğine dair farkındalığının gelişmesinde önemli rol oynayan Cegerxwîn'in şiirlerinde ülke ve varlık inadını inceliyor.

321. sayının son bölümünde ise Büşra Şahin ve Armanc Arş ile Neslihan Cangöz var. Kabardey-Balkar Cumhuriyeti'ndeki sosyalist bir sinemacı grubunun desteğiyle çekilmiş Yumrukları Gevşetmek filmi etik ve estetik açıdan inceleyen Büşra Şahin ve Armanc Arş, bize yaratıcı bir sinema geleneğinin nasıl oluşturulabileceğinin de ipuçlarını veriyor. Sayının son yazısında Neslihan Cangöz bir haftalık Balkanlar gezisine bizi de konuk ediyor. Gezisini tarih, savaşlar ve siyaset sınırlarında anekdot ve tanıklıklarla aktaran Cangöz, en çok da sınırların çelişkilerine odaklanıyor. **İyi okumalar.**

Orta Doğu'da özgürlük ihtimalleri ve Kürt kadın hareketi

● Söyleşi: Serap GÜNEŞ

Kürt Barış Enstitüsü'nde araştırma direktörü olarak görev yapan Meghan Bodette, Georgetown Üniversitesinden; uluslararası hukuk, kurumlar ve etik üzerine yoğunlaştığı Dışişleri Servisi alanında lisans derecesine sahip. Araştırmaları; insan hakları, barış, demokrasi, kadın hakları ve Türkiye'nin Güney Kurdistan ve Rojava'daki sınır ötesi askerî operasyonlar başta olmak üzere Kürt meselelerine odaklanıyor. Bulguları hakkında hükümetlerden ve uluslararası kurumlardan yetkililere briefing vermiş ve NPR ve NowThis dahil olmak üzere ulusal medyaya uzman olarak röportajlar veren Meghan Bodette aynı zamanda kadın özgürlük hareketlerine ilişkin çalışma ve çıkarımlarıyla da göz önünde olan bir araştırmacı.

Serap Güneş, özgürleşme politikaları bağlamında Kürt kadın hareketini Kuzey-Doğu Suriye Özerk Yönetimi'nde hayat bulan pratikleri bağlamında Meghan Bodette'e sordu.

Türkiye ve Kürt hareketinin yalnızca kendi aralarındaki gerilimde değil tüm bölge için ve hatta ötesinde farklı bakış açılarını temsil ettiği 'Kürt çatışması', Orta Doğu'nun yakın tarihinde belirleyici bir unsur oldu. Bu zıtlığın merkezinde de kadın özgürlüğü meselesi olduğunu söyleyebiliriz. Kadın özgürlüğünün nasıl kilit bir unsur haline geldiğine ışık tutabilir misiniz?

Evet, bu başlamak için çok önemli bir yer çünkü haklısınız, Rojava'daki devrim ve aynı zamanda Kürtler ile Orta Doğu'daki diğer ezilen halkların öncülük ettiği hareketlere -ister Türkiye'deki aşırı sağ otoriterliğe karşı Kürt siyasi hareketinin Bakur'daki mücadelesi olsun ister Rojhilat'taki Jin Jiyan Azadî Devrimi olsun- Kürt kadınlar öncülük etmiş ve köktendinciliğe, aşırı sağ milliyetçiliğe ve otoriterliğe karşı mücadelelerinin merkezine kadın özgürlüğünü koymuşlardır.

Türkiye'de "Kürt Sorunu" olarak adlandırılan meselede Türk devleti ve diğer baskıcı devletler ile Kürtlere düşmanlık besleyen silahlı gruplar, Kürt direnişini ezmek için kullandıkları geniş taktik repertuarları arasında kadınlara ve kız çocuklarına yönelik cinsiyet ayrımcılığı, cinsel ve cinsiyete dayalı şiddet ile diğer istismarcı ve yıkıcı taktikler kullanmışlardır. Buna karşı Kürt kadınlar ve genel olarak Kürt halkı, kadınların özgürleşmesi ve silahlı mücadelenin, siyasetin ve sivil toplumun her alanında çok yüksek ve aktif bir düzeyde yer almalarını sağlayarak karşılık verdiler. Bunun örneklerini, YPJ'nin IŞİD'i yenilgiye uğratmadaki rolünde ve başta Kürt kadınların İran'daki ayaklanmadaki rolünde gördük. Bahsettiğim tüm bu örneklerde Kürt kadınlar ön saflarda yer alıyor, direniyor; Kürt karşıtı, kadın karşıtı, etnik ve dinî azınlık karşıtı baskıcı gruplara ve devletlere karşı duruyorlar. Bunu yaparken aynı zamanda cinsiyet eşitliğini ve hatta eşitliğin de ötesinde

► Kürt kadınlar ön saflarda yer alıyor, direniyor; Kürt karşıtı, kadın karşıtı, etnik ve dinî azınlık karşıtı baskıcı gruplara ve devletlere karşı duruyorlar. Bunu yaparken aynı zamanda cinsiyet eşitliğini ve hatta eşitliğin de ötesinde kadınlar için gerçek özgürlüğü, yaptıkları tüm işlerin merkezinde tutuyorlar. Bu çok benzersiz bir şey.

kadınlar için gerçek özgürlüğü, yaptıkları tüm işlerin merkezinde tutuyorlar. Bu çok benzersiz bir şey çünkü dünyanın dört bir yanında çatışma süreçlerine ve ulusal kurtuluş hareketlerine baktığımızda, çoğu zaman kadınların da bu hareketlere katıldığını ancak çatışmalar sona erdikten sonra tekrar geleneksel rollerine geri dönmek zorunda kaldıklarını görüyoruz.

Otoriter rejimlerin, aşırı sağcıların, aşırı milliyetçilerin, köktendincilerin dünya çapında güç kazanma biçimlerine baktığımızda -ki veriler güç kazandıklarını gösteriyor- yaptıkları ilk şey genellikle kadınların haklarını kısıtlamak oluyor. Bunu Avrupa'da görebilirsiniz. Latin Amerika'da, Orta Doğu'da, Asya'da, Afrika'da, Kuzey Amerika'da, her yerde görebilirsiniz. Bu durum, söz konusu otoriterlerin ortak noktası. Yine araştırmalar gösteriyor ki örgütlü kadın hareketleri bu tür rejimlerin en güçlü muhalifleri arasında yer alıyor. Dolayısıyla Türkiye ve Kurdistan'da olup bitenler son derece önemli çünkü söz konusu olanın, sadece bir halkın kendi kaderini tayin hakkını elinden alan baskıcı bir devlet değil, aynı zamanda birbirine tamamen zıt iki siyasi ve sosyal örgütlenme sistemi arasında temel bir çatışma olduğunu da gösteriyor. Bu çatışmanın bir yanında kadınları ikinci sınıf geleneksel rollerde gören ve onları evlerine, geleneksel dinî normlara hapseden Türkiye ve desteklediği birçok vekil grup var. Kürt hareketi tarafından geliştirilen ve Kuzey-Doğu Suriye ve İran gibi yerlerde Kürt olmayan topluluklar tarafından da giderek daha fazla benimlenen diğer vizyona göre ise bir toplumdaki kadınlar özgür değilse o toplum özgür olamaz. Bu felsefi düşüncenin temeli Kürt hareketinin şu an hapiste olan kurucu lideri Abdullah Öcalan'ın

eserlerine kadar uzanmaktadır. Dolayısıyla bu felsefi ve pratik fark, askerî güçler ile yönetim organlarının bileşimindeki bu fark gerçekten önemli. Dünyanın dört bir yanındaki demokrasi, eşitlik ve adalet hareketleri için dersler içeriyor.

Türkiye'nin eylemlerini kadınlara karşı bir kampanya olarak tanımlamak isabetli olur mu? Kürt kadınların Türk güçleri tarafından hedef alınarak öldürülmesi hesaplanmış bir stratejiye mi işaret ediyor? Eğer öyleyse, bunun daha geniş anlamları nelerdir? Bu durum Abdullah Öcalan'ın bölgesel kurtuluşta kadın özgürlüğünün rolüne yaptığı vurguya bir karşı çıkış olarak görülebilir mi?

Türkiye çok uzun bir süredir Kürt siyasi muhaliflerini suikastlarla öldürüyor, kaybettiriyor ve hapsediyor. Bu siyasi muhaliflerin, bu önde gelen isimlerin birçoğu Kürt kadınlardı çünkü -bahsettiğim gibi- Kürt siyasetinin, toplumunun ve medyasının her alanında öne çıkan rolleri ve bu hareketler içinde özellikle kadınların özgürleşmesini savunan, kadınların Kürt mücadelesinin ayrılmaz bir parçası olduğunu savunan yapıların özellikle güçlü rolü vardı. Bu ayın başlarında Kuzey-Doğu Suriye'de gördüğümüz ve tamamı kadınlardan oluşan bir haber kanalında çalışan bir kadın gazetecinin ağır yaralanmasına ve şoförünün ölümüne neden olan insansız hava aracı saldırısı, daha geniş bir izleğin örneklerinden biriydi. Sadece Kuzey-Doğu Suriye'de Özerk Yönetim figürlerine, SDG figürlerine ve yönetime yakın olarak görülen siyasi ve sosyal hareketlere katılan sivillere karşı ve -elbette Türkiye'nin pervasızlığı nedeniyle- nüfusun yoğun olduğu bölgelerde, yaygın olarak kullanılan yollarda bu drone saldırılarını gördük.

Yanlış zamanda yanlış yerde bulunmaktan başka bir suçu olmayan, politikayla alakasız birçok sivil de öldürülüyor. Bu durum elbette Kuzey-Doğu Suriye'deki tüm toplumu etkiliyor ancak kadınlar ve kadın hareketi üzerinde bazı özel etkileri var. Kürt Barış Enstitüsü (Kurdish Peace Institute) olarak Washington DC'deki bir başka düşünce kuruluşu olan New Lines Institute ile ortaklaşa hazırladığımız bir raporda bu durumun özellikle kadınları ve kız çocuklarını nasıl etkilediğini ele aldık: Birincisi, bu saldırılar, Kuzey-Doğu Suriye'de hem siyasi değişimler hem de sosyal değişimler yoluyla kadın haklarını geliştirmek için çalışan kurumların çalışmalarını engelliyor. Kuzey-Doğu Suriye'deki Kürt ve Arap kadın örgütlerinden, Qamişlo ve hatta Rakka gibi yerlerdeki pek çok kadın aktivist bana, kadınların kendileriyle görüşmek ve yapılarına katılmak istemediğini; önde gelen bir kadını evlerine davet etmekten, onun olabileceği bir toplantıya katılmaktan çekindiklerini söylediler. Çünkü görüşebilecekleri önde gelen bir kadının Türk insansız hava aracı saldırısının hedefi olabileceğinden korkuyorlardı. Kadınlar sonuç olarak bu yapılarla katılma konusunda kendilerini güvensiz hissediyor. Bu elbette toplumun genelinde gördüğümüz bir şey. Bu insansız hava aracı saldırıları, bireylerin Özerk Yönetim ya da SDG'de daha aktif hale gelmeleri ve öne çıkan ve tanınan biri olmaları durumunda hedef alınabileceklerine inanmaları açısından tüm toplumda korku yaratıyor. Ancak kadınlar için, kadınların siyasete katılımının önündeki mevcut cinsiyetçi engellere ek olarak, insansız hava aracı saldırıları korkusunun da bunu arttırdığını görüyoruz. Örneğin pek çok kadın bu riski almak isteyebilir ama evleri hedef alınırsa çocuklarına ne olacağından korkuyorlar çünkü evlerdeki toplantılar da hedef alındı. Kuzey-Doğu Suriye'ye gittiğinizde gördüğünüz şeylerden biri, kadınların siyasete ve yönetime katılmalarının önünü açmak için genellikle kadınların, çocuklarını toplantılara getirmelerine izin verildiğini görürsünüz. Özerk Yönetim'e bağlı kurumlarda çocuk kreşleri, bakım yerleri var. Eğer genç bir anneyseniz ve siyasette kariyer yapmak ile ailenizin ihtiyaçlarını dengelemeye çalışıyorsanız ve çalıştığınız binanın bombalanmasından ve çocuklarınızın orada bulunma ihtimalinden endişe ediyorsanız, bu durum sizi bu riski almaktan caydırabilir. Bunların, kadınların aileleri arasında çok fazla korku yarattığını görüyoruz. YPJ'nin kurucularından Jiyan Tolhildan böyle bir saldırıda hayatını kaybetti. Ya da örneğin Hevrîn Xelef'in - bir insansız hava aracı saldırısıyla olmasa da- Serkanîye ve Resulayn'ın işgali sırasında Türkiye destekli milisler tarafından öldürülmesi gibi yüksek profilli kadın suikastlarından sonra Kobanê'nin eski belediye eş başkanı ve önde gelen Kongra Star aktivisti Zehra Berkal'in ve orada bulunan diğer bazı Kongra Star aktivistlerinin öldürüldüğü Kongra Star toplantısına düzenlenen insansız hava aracı saldırısı... Bu saldırılar, kadınların ailelerinde, önde gelen kadınlar oldukları için hedef alınabilecekleri endişesi yarattı. Dolayısıyla bu, çok fazla korkuya ve aile baskısına yol açan bir algı yarattı.

Bu durumun sadece Türkiye'nin Suriye'de gerçekleştirdiği ve kadın hareketinin, mümkün olduğunca çok sayıda kadına ulaşarak kadın hakları ve ataerkil şiddete karşı örgütlenmeye devam etmesini engelleyen, son derece istikrarsızlaştırıcı insansız hava aracı saldırıları bağlamıyla sınırlı olmadığını da eklemek gerekir. Aynı durum Orta

Doğu'nun diğer bölgelerinde ve Avrupa'da da etkisini göstermeye başladı. Yazımda* da bahsettiğim gibi, Jin TV muhabirinin aracına yapılan saldırıda Türkiye'nin bir yıl içinde ikinci kez Kürt bir feminist gazeteciyi hedef aldığını görüyoruz. Geçtiğimiz yıl Güney Kurdistan'ın Süleymaniye kentinde Jineoloji dergisinin editörü, Kürt feminist ve akademisyen Nagihan Akarsel evinin yakınılarında vurularak öldürülmüştü. Failler hiçbir zaman bulunamadı ve sanırım Iraklı ve Güney Kurdistanlı Kürt yetkililerin bu tür eylemleri soruşturmaya istekli olmamaları nedeniyle gerçek bir soruşturma yapılmadı. Ancak cinayetten sonra düzenlenen bir basın toplantısında bir gazetecinin sorusu üzerine Türkiye'nin Irak Büyükelçisi, Türkiye'nin belli bir düzeyde bu cinayete

► Kürt hareketi tarafından geliştirilen ve Kuzey-Doğu Suriye ve İran gibi yerlerde Kürt olmayan topluluklar tarafından da giderek daha fazla benimsenen diğer vizyona göre bir toplumdaki kadınlar özgür değilse o toplum özgür olamaz. Bu felsefi düşüncenin temeli Kürt hareketinin şu an hapiste olan kurucu lideri Abdullah Öcalan'ın eserlerine kadar uzanmaktadır.

dahli olduğunu zımnen kabul etmiş gibiydi. Yani bu, saldırının Türk istihbaratının bir operasyonu olduğu iddiasını destekliyor. Bu kesinlikle Kürt toplumunun inandığı bir şey ve kesinlikle Türkiye'nin hem ülke içinde hem de Irak ve Suriye'deki eylemleri ile uyumlu bir şey.

Avrupa'da 2013 yılında Türkiye ile Kürt hareketi arasında barış görüşmeleri başlarken, Sakine Cansız ve diğer iki Kürt feminist aktivistin Paris'te, Avrupa'nın göbeğinde, Kürt Kültür Merkezi'nin önünde üçlü cinayete kurban gitmesini hatırlayın. Bu olay da hâlâ tam olarak açıklığa kavuşturulmadı. Türkiye'nin böyle bir istihbarat operasyonunu nasıl yürütebildiği, bunu nasıl yapabildiği, bu kadın figürleri hedef almaktaki motivasyonlarının ne olduğu, Türk hükümetinin sözde başarılı olmak istediği barış görüşmeleri devam ederken bu bariz yasa dışı yargısız infazı nasıl gerçekleştirdiği tam olarak araştırılmadı.

Avrupalı hükümetler Türkiye'nin Avrupa topraklarındaki etkisinin, alçakça faaliyetlerinin ve siyasi muhalifleri, Kürtleri, solcuları hedef alan bu ulus ötesi baskı kampanyasını yürütme kabiliyetlerinin ifşa edilmesinden korktukları için bu konu derinlikli soruşturulmadı. Bunun sonuçlarını da

şu anda Avrupa'daki Kürt kadın hareketi de dahil olmak üzere Kürt siyasetinin, esasen Türkiye'den ithal edilen sözde terörizm suçlamalarıyla büyük ölçüde baskı altına alınmasında görüyoruz. İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya katılım süreciyle birlikte, Türkiye'nin bu ülkeleri Kürtlerin siyasi ve sosyal örgütlenmelerini engellemek için kendi yasalarını değiştirmeye zorlama çabalarında görüyoruz.

Dolayısıyla önde gelen Kürt kadınlara yönelik bu saldırılar başlı başına suçtur. Bu gibi cinayetlere "yargısız infaz" deniliyor çünkü bunlar uluslararası hukuka aykırıdır. Bu liderleri hedef alamazsınız, sivilleri açıkça hedef alamazsınız. Bu konuda her türlü bağlamda çok sayıda uluslararası hukuk araştırması var. Bu saldırılar bölgede istikrarı bozuyor, sivil halk arasında korku iklimi yaratıyor. Hem deneyimli liderleri ortadan kaldırarak hem de kadınlar arasında bu hareketlerle ilişki kurmalarını ya da daha üst düzeylere katılmalarını engelleyen bir korku duygusu yaratarak kadın hareketlerinin çalışmalarını engelliyorlar. Bölge genelinde demokrasinin aşınmasına ve istikrarsızlaşmaya neden oluyorlar. Çünkü bu askeri saldırganlık, insansız hava aracı saldırıları ve bu istihbarat operasyonları Türkiye'nin Avrupa'da, Irak'ta ve Suriye'de aynı fikirde olmadığı insanları hedef alma ve öldürme kabiliyetine sahip olduğu bir durum yaratıyor. Oysa buralar egemen ülkeler; Türkiye'nin parçaları değil. Türkiye buralarda operasyon yapamamalı. Ancak o kadar ki, Kürt kadınlar ve Kürt aktivistler şüpheli koşullar altında öldürüldüğünde bu ülkelerin yetkilileri kafalarını öte yana çeviriyorlar. Sadece bu kadınlar, aileleri ve toplumları için değil, aynı zamanda demokrasinin ne anlama geldiği, egemenlik ve toprak bütünlüğünün ne anlama geldiği açısından da bir tehdittir Türkiye'nin saldırıları. Dolayısıyla insansız hava aracı saldırıları ve yargısız infazlar çok istikrarsızlaştırıcı bir izlek ve hem doğrudan etkilenen bölgelerde ve topluluklarda hem de ötesinde pek çok etkileri var.

Kürt Barış Enstitüsünde araştırma direktörü olarak Kürt çatışmasının dinamiklerini derinlemesine incelediniz. Türkiye'nin insansız hava aracı saldırılarının Kürt halkı üzerindeki cinsiyete özgü etkisi hakkında Enstitünün kolektif girişimlerini ve tespitlerini paylaşabilir misiniz? Bu tespitler karar alıcılara anlamlı adımlar atma konusunda nasıl yol gösterebilir?

Kürt Barış Enstitüsü Kurdistan'ın dört parçasına, Kürtlerin yaşadığı devletlere ve küresel çatışmaların, güçlerin ve çıkarların Kurdistan ve Orta Doğu'daki durumla nasıl etkileşime girdiğine odaklanan, Washington DC merkezli, partizan olmayan, bağımsız bir araştırma enstitüsü. Kurdistan'ın her parçasından, birçok Orta Doğu ülkelerinden, Avrupa'dan ve Amerika Birleşik Devletleri'nden katılımcıların araştırma ve analizlerini yayınlıyoruz. Web sitemize gidip bunların bazı örneklerini görebilirsiniz. Uzmanlar, uygulayıcılar ve diğerlerini hem yüz yüze hem de çevrimiçi olarak bir araya getiren, insanların perspektiflerini başka türlü duyamayacakları kişileri dinlemelerine olanak tanıyan, Washington DC'de ve genel olarak Batı'da Kürt meselesini Kürtlerin yaşadığı ulus devletlerin perspektiflerinden ya da bu devletlerden etkilenen perspektiflerden ele almayı tercih eden kurumların genellikle görmezden geldiği ve göz ardı ettiği çatışma dinamikleri üzerine gerçekten üst düzey görüş alışverişlerini mümkün kılan etkinliklere ev sahipliği yapıyoruz.

Dolayısıyla tüm çalışmalarımızda farklı bir şey yapmaya çalışıyoruz; kendi kaderini tayin hakkını tanıyan, etnik ve dinî çoğulculuğu tanıyan, cinsiyet eşitliğini tanıyan bir perspektiften bakmaya çalışıyoruz. Benim için çok önemli olan bir şey de bu çatışmanın cinsiyet dinamiğini, Kürt kadınlar üzerindeki orantısız etkilerini ve Kürt kadınların siyasi temsil modelleri yaratmak için nasıl yenilikler yaptıklarını, bir araştırmacı olarak objektif bir perspektiften baktığınızda sahada başka hiçbir yerde göremeyeceğiniz değişimler yarattıklarını ele almak. Kuzey-Doğu Suriye'de sahada yaptığım çalışmalarda oradaki sistem üzerinde araştırma yaparken, gördüğümüz kadın katılımı seviyesinin, Kuzey-Doğu Suriye'nin IŞİD'i ve bu grubun arkasındaki zihniyeti yenme şekline ayrılmayacağını düşünüyorum. Böyle bir aşırılıkçı gruba karşı mücadele ederken, bu kökten dinci grupların sahip olduğu bazı mezhepsel önyargıları ve kadın düşmanlığını paylaşan diğer devletlerin ve silahlı grupların IŞİD'i yenemediğini ancak YPJ, YPG ve SDG'nin cinsiyet eşitliğine dayalı kadın liderliğindeki yapıları sayesinde bu askerî zaferi elde edebildiğini fark ediyorsunuz. Menbiç ve Rakka gibi IŞİD'den kurtarılan şehirlerdeki kadınlarla konuştuğunuzda ve onların kadın örgütlenmesine, toplum-

daki kadınlara gitme ve onların endişelerini dinleme konusundaki faaliyetlerine baktığınızda; bu faaliyetlerinin, potansiyel aşırılık yanlıları veya aşırılık yanlı grupların eylemleri hakkında ilk elden istihbarata sahip olma imkânı verdiğini birçok kez duyuyorsunuz. Çünkü kadınlar ve aileleri erkeklerde yaşanan bu değişiklikleri görüyorlar, bu şüpheli davranışları görüyorlar. Aşırılık yanlı fikirlerin nasıl yayıldığını, genellikle bu ideolojilerin kadınlar ve diğer savunmasız gruplar üzerindeki etkilerinden daha uzak olan güvenlik görevlilerinden önce görüyorlar. Yaptıkları şey inanılmaz. Bu modelin farklı bağlamlarda başarılı olduğunu görmemiz inanılmaz. Türkiye'deki pro-Kürt siyasi hareket olan HDP'ye baktığınızda, Türkiye'deki siyasi partiler arasında kadınların en yüksek seviyede siyasi katılımına; yerel yönetimde, ulusal düzeyde, mecliste kadın liderliğinin en yüksek seviyesine sahip olduklarını görüyorsunuz. Bunu, çok otoriter ve anti-Kürt bir bağlamda kadınların katılımına her taraftan çok fazla toplumsal karşıtlık olduğu bir bağlamda başarmışlar. Bu büyük bir başarı. İran'daki duruma baktığınızda, İslam Cumhuriyeti'nin 40 yıllık varlığı boyunca en güçlü ayaklanmanın özellikle Kürt kadınlar tarafından yönetildiğini görüyorsunuz.

Geçtiğimiz yıl Güney Kurdistan'ın Süleymaniye kentinde Jineoloji dergisinin editörü, Kürt feminist ve akademisyen Nagihan Akarsel evinin yakınlarında vurularak öldürülmüştü. Failler hiçbir zaman bulunamadı ve sanırım Iraklı ve Güney Kurdistanlı Kürt yetkililerin bu tür eylemleri soruşturmayla istekli olmamaları nedeniyle gerçek bir soruşturma yapılmadı.

nuz. Kadınların özgürlüğü için fikirler etrafında, erkekler ve kadınlar bir araya geldi. Kadınların özgürlüğünü, mücadelenin merkezine koydular. Bu tümüyle Jin Jiyan Azadî sloganında özetlenmiş ve bu slogan, Kürt direniş hareketlerinde uzun bir geleneğe sahip Kürt kadın hareketinden geliyor. Dolayısıyla bu fikirler işe yarıyor. Daha önce de söylediğim gibi, Erdoğan Türkiye'si ve İran İslam

Kuzey-Doğu Suriye'ye gittiğinizde gördüğünüz şeylerden biri, kadınların siyasete ve yönetime katılmalarının önünü açmak için genellikle kadınların, çocuklarını toplantılara getirmelerine izin verildiğini görürsünüz. Özerk Yönetim'e bağlı kurumlarda çocuk kreşleri, bakım yerleri var.

Cumhuriyeti gibi devletler, IŞİD gibi gruplar kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddeti ve baskıyı bir taktik, iktidarı elde tutmak için bir strateji olarak kullanıyor. Dolayısıyla köktendinciliğe meydan okumaktan, IŞİD gibi grupları yenmekten, otoriterliğin yükselişine meydan okumaktan, dünyanın dört bir yanında demokrasinin gerilemesini durdurmadan bahsediyorsak -ki bunlar herkesin çıkarına olan şeyler- bu çatışmaya kadın hareketlerinin rolünü ve kadınların karşı karşıya olduğu benzersiz tehditleri kabul eden bir mercekten bakmalıyız. Böyle bakarsak bölgedeki insan hakları ve uzun vadeli genel barış ve güvenlik için gerçekten çok şey vaat edebilecek siyasi çözümler bulabiliriz. Bu bitmek bilmeyen savaşa gerçek ve sürdürülebilir bir son verebiliriz.

Tavsiyelerimizden bazıları; Türkiye'nin Kürt sorununa yönelik askerî yaklaşımının uzamasına ve şiddetlenmesine katkıda bulunan ABD politikalarına, bu çatışmanın cinsiyete dayalı etkileri temelinde meydan okumak amacıyla, ABD politikasını cinsiyet merceğinden, ABD hukukunda var olan kadın, barış ve güvenlik ile cinsiyet politikasına ilişkin çerçeveler üzerinden yeniden değerlendirmek gibi hususları içeriyor. Bu, örneğin kadınlara yönelik şiddeti teşvik eden veya uygulayan, cinsel ve cinsiyete dayalı şiddet uygulayan kuruluşlara ve aktörlere güvenlik yardım ve silah satışı sağlamamak gibi şeyler anlamına geliyor. Cinsiyete dayalı belirli ihlallerin veya cinsiyete dayalı etkisi olan ihlallerin cezalandırılması anlamına geliyor. Örneğin, Efrin'deki Türkiye destekli silahlı gruplara yönelik en son yaptırımları buna bir örnek olarak verebiliriz. Bu grupların yaptırım kapsamına alınmasında kadınlara karşı uyguladıkları şiddetin Efrin'de Kürtlerin çoğunlukta olduğu bölgeden göç etmelerindeki rolü özellikle belirtilmiştir. Bundan daha fazlası gerek, bu hesap sor-

manın en üst düzeydeki failerin peşinden gidildiğini görmemiz gerek. Türkiye'de, Irak'ta ve Suriye'de kadın siyasetçi ve aktivistlerin yargısız infaz edilmesinden sorumlu kişi ve kurumların, Avrupa'da nerede olursa olsun cezalandırılması ve güvenlik yardımlarının kesilmesi gerek.

Bu çatışmaya güvenlikçi bir perspektif, bir "terörle mücadele" perspektifi uygulayan yasal çerçevelerin yeniden gözden geçirilmesi ve bunlara bir son verilmesi gerekiyor. Uluslararası toplum bu perspektifleri meşrulaştırdığında ve Türkiye'nin terörizm tanımını kabul ettiğinde, Türkiye'nin bu bahaneyi kullanarak tüm Kürt kadın hareketlerini ve özgürlük, cinsiyet eşitliği ve Kürt hakları için verilen mücadeleleri terörizm olarak nitelendirmesini meşrulaştırmış oluyor. Bu durum -küresel barışın, küresel istikrarın ve insan haklarının geleceğini düşünüyorsanız- bu kadınların yaptıklarını desteklememiz gereken bir zamanda Türkiye'nin Kürt kadın hareketine karşı yürüttüğü şiddet ve baskı kampanyasına uluslararası meşruiyet ve onay sağlamaktadır. Türkiye ve Suriye'deki bölgesel çatışmalara yönelik uzun vadeli, sürdürülebilir, demokratik siyasi çözümlerin bir parçası olabilmelerini, kadınları güçlendirmek ve uzun vadeli siyasi değişim yaratmak için fikirlerini birleştire-

bilmelerini sağlamalıyız. Bu bölgelerdeki bitmek bilmeyen savaşları ve müdahaleleri sona erdirebilecek tek şey budur. Dolayısıyla genel olarak yapmamız gereken budur.

Son olarak, ABD Kongresi üyelerinin geçtiğimiz günlerde Suriye'nin kuzeybatısında, Türkiye'nin kontrolü altında bulunan çetelerin elindeki bölgelere gerçekleştirdikleri sürpriz ziyaret hakkındaki düşünceleriniz nelerdir? Özellikle de devam eden bir Türk saldırganlığı bağlamında bu ziyareti nasıl yorumluyorsunuz?

Eğer ofisleri şu anda bunu okuyorsa, lütfen beni arasinlar ve yaptıkları şeyin ne kadar tehlikeli ve Suriye'de siyasi bir çözüm umuduyla ne kadar uyumsuz olduğunu anlatayım onlara. Bakın, bu bölgelere yapılan bu ziyaretin gerekçeleri anlatılırken ABD'nin ciddi bir stratejisi ya da politikası olmadığı fikri ifade ediliyor. Kuzey-Doğu Suriye'de [Rojava'da] bulunduğum sırada sahada gördüğüm bir şey var, bunu belirtmem gerek. ABD kongre üyesi heyet, kuzeybatı ziyaretinde ağır silahlı bir askerî eskort eşliğinde yarım saat boyunca gitmiş ve güvenlik nedeniyle gezilerini kısa kesmek zorunda kalmışlar. Oysa ben Kuzey-Doğu Suriye'de bir an bile kendimi güvensiz hissetmedim. Bir kadın olarak kendimi hiç güvensiz hissetmedim, bir araştırmacı olarak kendimi hiç güvensiz hissetmedim. Kesinlikle silahlı korumam yoktu, sıradan herhangi bir insan gibi tek başıma seyahat ediyordum. Bence tam da bu fark [Türk destekli grupların kontrolündeki Kuzeybatı Suriye ile Kürt öncülüğündeki Özerk Yönetim bölgesi arasındaki bu fark], insanların bilmesi gereken her şeyi anlatıyor. Ancak sahada gördüğüm kadarıyla, mesele sadece ABD'nin bir stratejisinin olmaması değil. Sahadaki pek çok insana göre Suriye'ye müdahil olan her uluslararası gücün stratejisi, kaos ve istikrarsızlığın devam etmesi ve yabancı çıkarlar arasında rekabete ve her ülkenin kendi stratejisini takip etmesine imkân verecek şekilde bu çatışmayı uzatmak gibi görünüyor.

Günün sonunda bölgedeki çatışmaları kalıcı bir şekilde sona erdirmek, bir sonraki savaşı veya müdahaleyi önlemek; IŞİD gibi grupların ve Rusya ile İran gibi devlet aktörlerinin kaosu kendi amaçları doğrultusunda kullanabilecekleri bir sonraki senaryoyu önlemek istiyorsak, siyasi çözümlere ihtiyacımız olduğunu unutmamalıyız. Bir strateji bulmanın ve siyasi bir çözüm bulmanın yolu da Kuzey-Doğu Suriye (Özerk Yönetim) ile [yalnızca askerî değil] siyasi olarak da ilişkilenecek, muhatap olmak, onlara masada yer vermek, hem Suriye hükümeti ile bir tür siyasi çözüm için hem de Türkiye ile oradaki krizi sona erdirmek için müzakerelere girdiklerinde mümkün olduğunca güçlü olmaları için ihtiyaç duydukları temel fiziksel ve ekonomik güvenlik zeminini sağlamak.

Özerk Yönetim'in siyasi temsiliyete sahip olması gerekiyor ve bu da sadece güvenlik odaklı bir katılım değil, siyasi katılım anlamına da geliyor. Özerk Yönetim'in iki ayrı anlaşma yapmasını sağlayacak bir planın ana hatlarının belirlenmesi gerekiyor. Daha önce de belirttiğim gibi, Suriye hükümeti ile özerkliklerini mümkün olduğunca koruyacak ve 12 yıllık çatışmaya neden olan Suriye hükümetinin son derece yıkıcı uygulamalarında bir reform, bir değişiklik olasılığını zorlamak için mümkün olduğunca fazla nüfuz kullanacak bir anlaşmaya ihtiyaçları var. Daha demokratik ve çoğulcu bir sisteme sahip oldukları, Suriye topraklarının üçte birini istikrarlı ve güvenli bir şekilde yönettikleri, cinsiyet eşitliği için en iyi koşul-

İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya katılım süreciyle birlikte, Türkiye'nin bu ülkeleri Kürtlerin siyasi ve sosyal örgütlenmelerini engellemek için kendi yasalarını değiştirmeye zorlama çabalarında görüyoruz.

lara sahip oldukları, en iyi dini özgürlük koşullarına sahip oldukları gerçeğini kullanabilecek güçlü bir konumda olmaları gerekiyor. Sadece kendileri için değil, Suriye'nin rejimin elindeki ve Türkiye'nin elindeki bölgelerde yaşayan Suriyeli-ler için de bu konumda olmaları gerekiyor.

İkincisi, Türkiye ile bir anlaşmaya ihtiyaçları var. Türkiye ile varılacak herhangi bir anlaşmanın işe yaraması için de Türkiye'nin Kürt meselesine bakışındaki genel değişimin bir parçası olması ve nihayetinde Türkiye'nin kendi içindeki Kürt sorununa yönelik askerileştirilmiş, güvenlikçi yaklaşıma son verip uzun vadeli, adil, demokratik, siyasi bir çözüm arayışına girmesi gerekiyor. Ne yazık ki bu son seçimlerden sonra bu kolay olacak bir şey değil. Şu anda Türk siyasetinde çok fazla Türk milliyetçisi, militarist ve Kürt karşıtı duygu var. Ancak 10 yıl önce Türkiye ve Kürt hareketinin müzakere masasına oturduğunu unutmamalıyız.

Mevcut devletlerin toprak bütünlüğü ile Kürt hakları ve Kürtlerin kendi kaderlerini tayin etme kavramını uzlaştıran bir çözüm için siyasi bir çerçeve mevcut. Bu fikirleri hayata geçiren Kürt siyasi partileri var. Müzakerelere katılan Kürt lider-

Türkiye ile varılacak herhangi bir anlaşmanın işe yaraması için de Türkiye'nin Kürt meselesine bakışındaki genel değişimin bir parçası olması ve nihayetinde Türkiye'nin kendi içindeki Kürt sorununa yönelik askerileştirilmiş, güvenlikçi yaklaşıma son verip uzun vadeli, adil, demokratik, siyasi bir çözüm arayışına girmesi gerekiyor.

ler ve diplomatlar var. Bunların hepsi daha önce yaşanmış şeyler ve tekrar yaşanabilir.

Bunun gerçekleşmesi ve bu siyasi çözümün Türkiye'deki tüm insanlar için ve özellikle de Türkiye'nin Irak ve Suriye'deki sınır ötesi askerî hareketinden etkilenen bölgeler için sağlayacağı tüm faydaların gerçekten garanti altına alınmasında en önemli şeylerden biri, geçen seferden farklı olarak, tüm tarafların verdikleri taahhütlere bağlı kalmalarını ve bu taahhütlerin Erdoğan hükümeti için siyasi olarak uygun olmadıkları ortaya çıktığında geçen sefer verilen taahhütler ve yapılan anlaşmalar kadar kolay ve yıkıcı bir şekilde dağılmamasını sağlamak için müzakerelere üçüncü bir tarafın dahil olmasıdır.

Dolayısıyla bu kongre üyelerine şunu söylemek isterim: Suriye'de bir strateji istiyorsanız, ABD politikasının ne olması gerektiğini görmek istiyorsanız, sonu gelmeyen savaşları sona erdirmek ve bölgedeki farklı devletler ve gruplar arasında istikrar, güvenlik ve iş birliğini teşvik etmek istiyorsanız o zaman ABD ve Avrupalı müttefiklerin Türkiye'deki Kürt sorununa adil, demokratik, siyasi bir çözüm bulmaya dahil olmaları ve Özerk Yönetim ile siyasi ilişkiler kurmaları için uğraşın ki güçlü bir pozisyonunda müzakere edebilsinler ve bu bölgelerde sahadaki bazı sorunları çözebilsinler. Çünkü günün sonunda eğer insanların suyu veya yiyeceği yoksa, insansız hava araçlarının saldırılarından korkarak yaşıyorlarsa hiçbir şey için müzakere edebilecek durumda olamazlar. Böyle bir durumda topraklarını bırakıp giderler ve biz de arkalarında daha fazla kaos çıktığını görürüz. Yapılması gerekenler bunlar. Ben olsam kongre üyelerine bunları söylerdim. Bu konularda uzman brifingi almak istiyorlarsa Kürt Barış Enstitüsü ile irtibata geçebilirler. Bunu okuyan herhangi bir politikacı, seçilmiş yetkili ya da bu türden herhangi biri varsa: Suriye'ye gitmek istiyorsanız lütfen Kuzey-Doğu Suriye'ye gidin. Orası daha güvenli. Orta Doğu'da ve dünyanın dört bir yanında uzun süredir istikrarsızlık yaratan bu çatışmalara nasıl çözüm bulunabileceği konusunda orada gerçekten bir şeyler öğrenebilirsiniz.

*(<https://www.kurdishpeace.org/policy/turkey-targets-two-kurdish-feminist-journalists-in-one-year/>)

Kadınlar ve aileleri erkeklerde yaşanan değişiklikleri görüyorlar, şüpheli davranışları görüyorlar. Aşırılık yanlısı fikirlerin nasıl yayıldığını, genellikle bu ideolojilerin kadınlar ve diğer savunmasız gruplar üzerindeki etkilerinden daha uzak olan güvenlik görevlilerinden önce görüyorlar.

Gotin: Cegerxwîn

◆ Kasım Taşdoğan

Çoğu zaman üretme becerilerimizden bağımsız olarak da zorlaşan bir iş Kürt müziği. Fakat Cegerxwîn, şiirinde bu zorlukların neredeyse hiçbirini es geçmez. Kendi yaşam tecrübesi aslında Kürt toplumunun tecrübesi ile birebir aynıdır. Yani hakikati inşa etmiştir. İşte bu yüzden ki Kürt toplumunun hiçbir kuşku ve yabancıklık hissetmeden dinleyebileceği, kendini bulabileceği bir şiirdir onunki.

Şeva Hıcran, Gulfiroş, Şev Çû, Nav (Lêv) Şêrina Min, Kî Ne Em, Lo Lo Pismamo ve onlarca, hatta belki de yüzlercesi... Sırf onun eserlerinden oluşan birkaç müzik albümü bile var. Özellikle modern Kürt müziğinden Cegerxwîn'i çıkarırsanız, belki de sacayağının en az birini kaybetmiş olursunuz. Neredeyse son 40 yılın Kürt müziğini onsuz değerlendirmek büyük eksiklik. Müzik tek başına söz değildir elbette ama söz vücut ise, beste tek başına belki de sadece kıyafettir.

Dünya müziğinde, özellikle klasik dünya müziğinde, sözsüz müziğin görece bir başarısı söz konusudur ancak doğu toplumlarında ve hatta belki de bütün dünyada, sözsüz müzik, sadece bir şeye eşlik ettiği zaman dinlenir olagelmıştır. Kitap okurken, yemek yerken, şiir okurken, uykuya dalarken; reklam, film, dizi çekerken, bir ürün tanıtırken veya bir defileye eşlik ederken dinleriz besteyi. Yani başka bir deyimle kendi olarak, bir müzik eseri olarak çoğu zaman var olamaz ve başkaca şeylerin 'fonu' olmaktan kurtulamaz maalesef. İşte burada müzisyenin, müziğine kimlik kazandıracağı en mühim argümana, yani söze ihtiyacı vardır. Çok güzel beste yapabilir ama ona söz bulamayabiliyorsunuz. Şiir, burada müzisyenin en iyi yoldaşı ve kurtarıcısıdır. Biralalım sözü, bazen esere isim bulmak bile müzisyen için zor oluyor. Bir süre önce bir müzisyen arkadaş yazmıştı "Onlarca bestem var ama hiç birine isim vermiyorum" diye. Şiir bu tür konularda da yükünüzü hafifletir ve önünüzü açar.

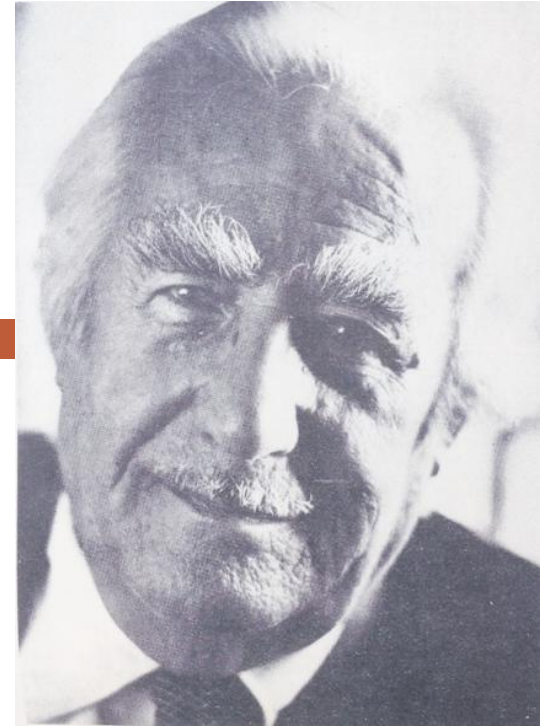
Uzun uzadıya Kürt müziğinin zorluklarından bahsetmeye gerek yok. Her döneme göre değişen, çoğu zaman üretme becerilerimizden bağımsız olarak da zorlaşan bir iş Kürt müziği. Gelin biz de hep beraber, dengbêjlik geleneğinden sonra, özellikle son elli yılda deyim yerindeyse emekleme dönemini yaşayan Kürt müziğinde büyük şair Cegerxwîn'in katkısı katbekat aşan yaratıcılığına ve olası sebeplerine bir bakalım.

Modern sanatın bazı 'absürd performans' denemelerini bir yana bırakırsak, sanırım bir sanat eserinin kitleler üzerinde etkili olmasının en temel sebebi, hakiki-liklidir. İşte Cegerxwîn'in çocukluğunda doğduğu topraklardan ayrılması, gençliğinin baharında medrese eğitimi ve oradan Şêx Seid İsyani'na dahil ile başlayan, sonrasında Kürt toplumunda yaşanan her ulusal, sınıfsal hareket ve kategoriye dahil ve temasıyla olacak ki, her kesimden Kürdün seveceği dinleyeceği birçok eser ortaya çıkarmıştır. Mütedeyyin bir bireyin hiçbir kuşku ve yabancıklık hissetmeden dinleyebileceği, inancsız bir bireyin kendi temsilini çok rahat bulabileceği eserleri, bir köylünün, çiftçinin, tutsağın, vâzin, öğrencinin ve hatta yer yer bir kadının bile kendi temsilini hissedebileceği eserleri vardır. Bunlar içinden kadın olmayı çıkarırsanız hepsi de Cegerxwîn'in haya-

tında deneyimlediği mücadele kimliğinden ileri gelmekte ve hakikidir. Cegerxwîn'in kendi hayat tecrübelerinin ve örüntüsünün temsilidir bu eserler. Bundandır ki yavan ve yapay gelmemektedir hiçbir eseri. Müzik üzerindeki etkisinin çok azı tekniktir. Uyuklu eserlerinin olması elbette besteciye bir kolaylık sağlamaktadır ancak bunca yaygın bestelenişinin sebebi bu hakikilikten ileri gelmektedir.

'Şeva Hıcran' bir beyt formunda olsa da onu dinlediğinizde sadece tasavvufi bir tat almazsınız. Kendiyle hesaplaşmasını, aşka bakışını, kendisini taşlamayı, isyanı ve daha bir sürü hissi yaşarsınız. 'Kîne Em (Kîme Ez) dinlediğinizde, ulusal, uluslararası, sınıfsal, sosyal, tarihi, tasavvufi, ilerici ve daha bir sürü duygu durumunu ve mücadele kararlılığını aynı anda, aynı eserde yaşarsınız. Bu da yine bahsettiğim hakikilikten gelmektedir. Cegerxwîn'in eserlerinin müzik üzerindeki en büyük etkilerinden biri de kullanılan dilin sadeliği ve günlük yaşamdaki yeriyile ilgilidir. Çağdaş Kürt yazarlarının bir kısmında bu sadelik halen yakalanamamıştır. Bir sözcüğün günlük hayatta kullanılan versiyonu varken, daha edebi görünsün diye daha az kullanılan akademik veya nostaljik bir muadil kelime ikâmesi yoktur Cegerxwîn'de. O günün hayatından ve olaylarından olduğu gibi bahseder. Bir benzeri Kafkasya Kürtlerinin eserlerinde de vardır. Oradaki doğallık elbette günlük yaşantılarının üzerinde devletler eliyle sürdürülen bir asimilasyon baskısının olmayışı ya da nispeten az olması ve buna karşı ulusal ve sınıfsal mücadele ihtiyacının fazlaca hissedilmemesinin, hayatlarına atalarından kalan kelimeler dışında yeni girdilerin daha az oluşundan ileri gelmektedir. Ancak Cegerxwîn'de durum farklıdır. Her toplumsal kesime, dört parça Kurdistan ve diasporaya, sadece kendi halkına değil, diğer bütün komşu halklara da temas ve ilişkilerine rağmen bir doğallıkta ısrar vardır.

Hikayenin kendisi ve örgüsü yeterince edebi iken, ayrıca cafcıflı kelime arayışı yoktur Cegerxwîn'de. Bu da geniş kitlelere ulaşmasında en önemli unsurlardandır ve bir müzik eseri için arayıp da bulamayacağınız bir cevherdir. Bunun en iyi örneklerini Aram Tigran ve o kuşak müzisyenlerinin Cegerxwîn'den bestelediği eserlerde görürüz. Sade ve yalındırlar. Örneğin Türk halk müziğinin Anadolu varyasyonlarında 'Emmoğlu' yerel bir sitem makamı iken, 'Lo Lo Pismamo' aynı yerel bir yoldaş, mücadele arkadaşlığı çağrısıdır. İlericiliği de mücadeleyi de şikayet ve sitemi de kendinde ve en yakın çevresinde arayarak başlar Cegerxwîn. Bunda elbette Kürt halkının kolektif amaçlarının da etkisi büyüktür ancak Cegerxwîn, yerelden evrensel olana yatay bir mücadele yöntemiyle ilerler eserlerinde ve hayatında. Kürt müziğinin temel taşı olan dengbêjlik eserlerinde evrensel daha az uzanma görürsünüz. En fazla baş-

Hikayenin kendisi ve örgüsü yeterince edebi iken, ayrıca cafcıflı kelime arayışı yoktur Cegerxwîn'de. Bu da geniş kitlelere ulaşmasında en önemli unsurlardandır ve bir müzik eseri için arayıp da bulamayacağınız bir cevherdir.

vardığı makam Ankara'dır siteminde. Keza aşk şarkılarında 'dotmam-pismam' ile başlayıp, komşu köy kasabalara uzar en fazla. Tasavvufi ve manevi ütopyasını yine islam alimleri, şeyh ve sahabeleriyle sınırlı tutar çoğunlukla. Elbette dönem koşulları, gözün gördüğü ve kulağın duyduğu ile ilgili yazdırır-söyletir ancak Cegerxwîn, tasavvuftan tasavvura, dünyeviden uhreviye, arkaikten ütopyaya bir kişilik bütünlüğü içinde temas eder ve bahseder. Fakat hayal gücünü namümkün üzerine kurmamayı tercih eder çoğunlukla. Tam da bu kimlik, evrensel olan müzik notalarına bir memleket penceresi açar. Fakat bu pastoral bir memleket penceresi değildir sadece. Deyim yerindeyse 'çevreden merkeze' ve yine 'merkezden çevreye' bir güzergah izler. Burada elbette Cegerxwîn'in şiirini ve bir şair olarak etkilenip etkilediği akımlardan vs. bahsetmeyeceğiz. Onu işin ehillerine bırakalım. Bizim amacımız şair kimliğinin ve sosyolojisinin müziğe teknik dışındaki etkilerini biraz irdelemek. Bu şair kimliği dünyanın her yerindeki müziğe uygulanabilir, bestelenebilir bir ufuk sunar.

Kürt toplumunun 'söz sahibi' ak sakallıların, mele, seyda ve alimlerinin bir ilahi form veya dengbêj eserinde dinleyebileceği çok sayıda eseri de, dünyanın öbür ucundaki Kürt bir üniversite öğrencisinin son derece rock, pop, R&B, blues veya caz formunda dinleyebileceği veya besteleyebileceği eseri de, yine o dönem koşullarında kendisiyle ilgili övgü veya mersiyesi olmayan Kürt kadının da temsilini bulabileceği eserleri vardır. İşte bu, Cegerxwîn'i bir başucu ve yol gösteren kaynak haline getiriyor. Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası sosyalist kimlik ediniminin, yine bütün dünyada neredeyse etkili olan 68 gençlik hareketlerinin Cegerxwîn'in ulusal kurtuluş mücadelesi yolunda deyim yerindeyse 'herkesleşmesi'ne ön ayak oluyor. Bu da günümüzde hâlâ esin kaynağı olarak o kuşak ve ideolojilerden çokça etkilenen ve kendisini ilerici olarak addeden bir çok müzisyen için daha uzun ömürlü kılıyor Cegerxwîn'i. Buradan bakıldığında da hayli bir zaman daha, belki de endüstriyelleşmeyle baş edildiği oranda yüz yıllarca, onun şiirlerinin bestelendiğini göreceğiz ve dinleyeceğiz.

Cegerxwîn şahsında tüm yazarlara, tüm çizilenlere

◆ Bêrivan SARUHAN

Şüphesiz ki Kürt edebiyatının ismi en çok zikredilen isimlerinden biridir Cegerxwîn. Kürt edebiyatı için önemli bir figür, Kürt halkının bağımsızlık, özgürlük ve kimlik mücadelesini anlatan önemli eserler yazmış bir şair ve yazar olmakla birlikte onun edebi kişiliği Kürt edebiyatının ve kültürünün zenginliğini de yansıtır. Halkın dilini koruma ve yayma misyonunu taşıyan, eserlerinde genellikle halkın günlük yaşamını tarihini ve toplumsal meselelerini işleyen; insanların duygularını, mücadelesini, kimliklerini ve özgürlüklerini kazanma çabalarını vurgular. Hem tarihsel olayları hem de duygusal deneyimleri işlerken, şiirin farklı boyutlarına işaret eder. Gayet tabii bunlar gördüğüm, deneyimlediğim, okuduğum ve edindiğim formasyon itibari ile çekinmeden dile getirebileceğim ona dair detaylardır.

Yaşadığı dönemin özellikleri itibari ile birçok siyasi, ekonomik, ahlaki ve toplumsal olaya tanıklık etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan Şêx Saîd Direnişi'ne, Mahabad Kürt Devleti'nin kuruluş ve yıkılışından İkinci Dünya Savaşı'na kadar tanıklık ettiği tüm olaylar yazım anlayışına güçlü bir şekilde etki edip sınırlarını belirlemiştir. Bu denli yalın ve anlaşılır bir dil kullanması okura aktarmak istediği duygu ve düşünceleri vermesini kolaylaştırmıştır fakat doğrudanlığının yanında görünenin ardındaki öze de odaklanmak gerektiğine inanıyor, bunu pratize ediyorum. Sanırım üniversite yıllarımdan bu yana çok özel bir çaba sarf etmeden ve niyet sorgulamadan mercekten bakmaya başlamış bulundum. Keşke farkında olmasam ve farkındalığının yarattığı iç tartışmaları dışarı yansıtarak polemiklere mahal vermesem dediğim çok an oldu. Bunun için döneme kendimi tekrar sorguluyorum. Algıda seçicilik mi denir, hassasiyet mi, iyi bir dinleyici veya hut iyi bir gözlemci mi denir art niyet mi bilmem lâkin farkındalığın ve kadın bakış açısının getirdiği bir can sıkıntımız var gibi maalesef...

Çarkı bir geri bir ileri sararak yürüyelim bakalım. Sene 2009. Ulus bilinci ergenliğinin getirdiği coşku ile birleşince bestelenmelerinden ötürü "Gula Sor" ve "Kî Ne Em" şiirlerini ezberle biliyor, "Eger hûn nebin yek, hûn ê herin yek bi yek" mottosunu Facebook'ta paylaşmaktan kendimi alıkoyamıyordum. Sonra ne oldu bilmiyorum, topluma dönük sosyal yönümüz olan kimliğin yanı sıra kendimi, bedenimi ve benliğimi daha yakından tanıma sürecine girdim. Sene 2013 artık Cegerxwîn'in divanlarının ismini biliyor, şiirlerini büyük bir şevkle okuyor idim. Ama o da ne. Bir şiirini okuyunca tekrar okumak istedim ve ben bu dilin neresindeyim diye sormaktan alıkoymadım kendimi. Sonra başka bir şiiri okuyunca bambaşka bir kavram beni tekrar dürttü;

Ey xortê Ciwanmêr (Ey genç erkek)

Sedsal e ku em (biz yüzyıldır)

Her û her bîndestê neyar in (düşmanın esiriyiz)

Bê rûmet û pîşt in (onursuz ve dostsuz)

Wek kole li çolan û li ber sêpî û daran (köle gibi

çöllerde darağaçlarının önünde)

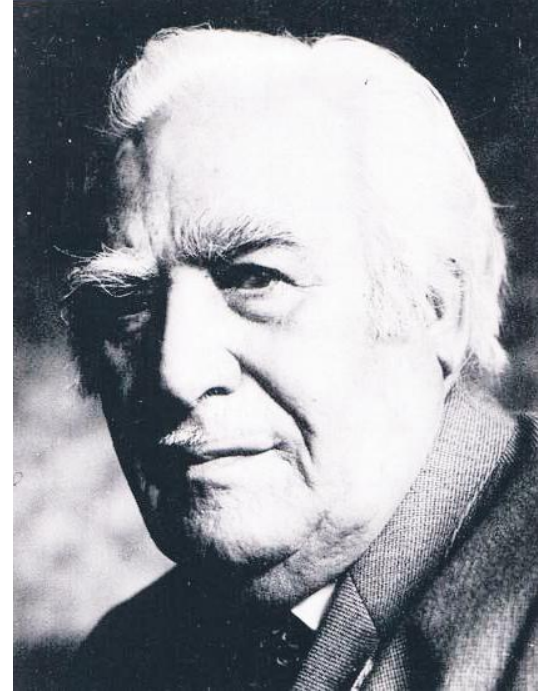
Em hatine kuştin (öldürüldük)

Cegerxwîn'in Kürt halk mücadelesi adına yüklediği misyon, her Kürt gibi kuşkusuz benim de bu mücadeledeki misyonuma katkı sağladı. Fakat tüm yazılıp çizilenlerden ziyade ben bir kadın olarak kendi pencereden ve bu mücadelenin önemli bir ayağı olan kadın mücadelesi perspektifinden bakmayı, sitemimi dile getirmeyi tercih ettim.

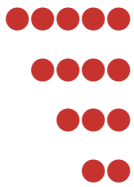
Axa û began perçe kirin ev milletê mêr (Bu erkek millet, ağaları ve beyleri parçaladı)
Çalak û ciwanmêr (etkin ve erkekler)

Off Bêrivan olabilir. "Milletê Mêr" (erkek gibi millet) demesi seni neden rahatsız etti. Belki de bu milletin içindeki genç erkeklere sesleniyordur! Olamaz mı? Hem kadınlara sadece aşk temalı şiirler yazmıyor idi. Bunun yanında kadın erkek eşitliğinin vurgulandığı, kız çocuklarının okumasını teşvik edici söylemleri de var idi. Dönemine göre iyi bence. 50 sene önce yazılmış bir şiirin feminist manifesto mu bekliyorsun hem? Bir kere kadın mücadele tarihinin, eril dilin yarattığı tahribatin önemine dair çalışmaların bu denli görünür olmadığı bir dönemden bahsediyoruz. Bu eserleri okurken bu bakış açısından sınırlanarak okumaya çalışamaz mısın? Evet eril bir dil var ama ataerkil bir toplum ve dünya düzeninden bahsediyoruz. Bu gayet doğal değil mi? Zamanın olağan akışında müthiş bir iç yargılama ve hayata veda etmiş olan bir Kürt şair için savunma mekanizmasının devreye girdiği ve hala devam etmekte olan bir sürece girmiş bulundum.

Doğrudur genellikle toplumun geleneksel cinsiyet rollerine paralel olarak eril bir dil kullanılır. Bu eserlerinde erkeklik, güç, cesaret, rekabet gibi eril özellikleri vurgulamalarına yol açabilir. Çoğunlukla erkek şair ve yazarların ve tabii erkek egemen zihniyetten sıyrılamamış bütün şair ve yazarların kullandıkları eril metaforların varlığını savaş, avcılık, sert doğa olayları gibi eril temaları tercih ettiklerini biliyoruz. Erkek yazarların kahramanlık hikayeleri ve macera öyküleri yazmayı tercih etmeleri de bu yüzdendir. Bu tür eserlerde genellikle eril kahramanlar ve onların cesaretleri ön plana çıkar. Bu tutum ifade tarzına da yansır. Erkek yazarlar daha sert ve mücadeleci bir dil kullanarak metinlerinde güçlü bir etki yaratma eğilimindedirler. Bu zihniyette olan çoğu erkek yazar ve şair toplumsal cinsiyet stereotiplerini pekiştiren dil kullanır. Bu da kadınları daha pasif veya zayıf olarak tasvir etmektedir. Kadınlar ulusların sembolik şekilleri olarak kurgulanırken, erkekler değişmez biçimde önder aktörler olarak kurgulanmış ve devletleşme aşamalarından yazarların ve şairlerin yazdığı eserlere kadar en çok faydalanan kesim olmuştur.

Geriye gidip baktığımda, yaşamımın belli bir noktasına kadar itirazsız benimsediğim ve okudum bir şair olduğunu görüyorum. Daha sonra Kürt kimliğimin yanı sıra kendimi, bedenimi ve benliğimi daha yakından tanıma sürecine girdim. Öyleki bu okumalarıma da sirayet etti ki yıllarca benimsediğim, her anlamda kendimi özleştirdiğim şiirde kendimi yeniden arar oldum.

Kürt edebiyat tarihini ve dilini daha yakından tanımak zorunda hissettiğim, gençliğimin bir döneminde sadece Kürtçe okuduğum ve gayet tabii aynı zamanda birçok şiiri bana ilham olduğu için Cegerxwîn'in bir şiirinden kesit ile bu dil mevzusuna dikkat çekmek istedim, mütevazı bir inatla dikkat çekmeye devam ediyor olacağım. Yoksa Kafkas Dönemin'deki Eliyê Evdrehman'ın yazdığı Xatê Xanim isimli romandan Hawar'da Celadet'in Pendên Ayineya Kurdaniyê isimli yazısına, diasporadaki yazarların romanlarından 90 sonrası yazan birçok şair ve yazara kadar, başımıza vura vura öğretilen Türkçe'nin edebi eserlerinden Samuel Beckett ve Shakespeare'e kadar bu dilin hâkim olduğunu biliyor ve deneyimliyoruz.

Bakın, kullanılan dil çok tehlikelidir. Değişen, dönüşen, gelişen, politik sebeplerden ötürü kullanım alanı daraltılan ekonomik ve sosyal sebeplerden ötürü gerileyen ve zaman zaman da ölen; yaşayan bir mekanizmadan bahsediyoruz. Birbirinden farklı mükemmel yapıdaki dillere bu kavramlar ile haksızlık ediyormuşuz hissine kapılmak doğal değil mi? Dilbilimcilerin katıldığı bir kısma göre "Dilsel farklılıklar sosyal farklılıkların sadece bir yansımasıdır. Toplum kadın ve erkeği farklı ve eşit olmayan gördükçe kadın ve erkeklerin dil kullanımındaki farklılıklar da sürecektir." Top-

lumsal şiddetin, kadına şiddetin temelinde de bu tarz söylemler yatar. Kadın dil aracılığı ile de baskı altında tutuluyor ve toplumun hemen hemen her alanında olduğu gibi dilde de bu baskı artarak devam ediyor. Kullandığımız dil düşüncelerimizi şekillendirir. Cinsiyetçi kavramlar ve söylemler, 'söyledim bitti'ye getirilmeyecek ve bir şaka gibi algılanmayacak kadar önemli ve tehlikelidir. Belki çok küçük ve belirgin bir örnek üzerinden bu mevzuya dikkat çekmek istedim lâkin bu halkın bir iddiasının olduğunu ve bu mücadele tarihinin getirdiği iddianın yaşamsallaştırılması için çok değil, biraz çaba sarf edilmesi gerektiği kanaatindeyim. Cegerxwîn'in bu şiirinde kullandığı dil için mantıklı gerekçeler sunmaya çalışıp dönemin şartlarına göre değerlendirsem de geçen hafta ya da hemen bugün yayımlanan herhangi bir yayınevinden teknik ve edebi açıdan güçlü eserler ürettiklerini düşündüğümüz editör ve çevirmenlerin yazıp çevirdiği bir kitabın dilini dert ederim ben kendime. Önce tekrar bir anlamaya empati kurmaya çalışırım. Ama sonrasında bu kitapta kullanılan dil 21. yüzyıl dünyası için fazla eril ve cinsiyetçi değil mi diye sorarım, sormalıyız. Eski ve yeni bütün eserlerin dillerinde bir sıkıntı varsa bunu açıklar, yayar, bu yanıltan dönülmesi için uğraşırım, uğraşmalıyız. Dert edinelim zihniyetin bir aynası olan sözcükleri, etmeliyiz...

Elbetteki kadın odaklı şiirleri de vardı Cegerxwîn'in. Fakat kapsayıcı bir dili yoktu kadınlara yönelik. Bir şiirinde "Milletê mêr" derken saf dışı kalmıştı kadın ve erkeklik algısı kapsayıcıydı burada. Bu eril dilden bahsederken ataerkil bir toplum ve dünya düzeninde yaşadığımızı göz ardı etmiyordum elbette. Zamanın olağan akışında müthiş bir iç yarılma ve hayata veda etmiş olan bir Kürt şair için savunma mekanizmamın devreye girdiği ve hala devam etmekte olan bir sürece girmiş bulundum.

Kurd in em!

❖ **Yılmaz SARI**

Yokluğumuz üzerine kurulu bu dünyada bize kimse kim olduğumuzu ne olduğumuzu ne istediğimizi sormadı. İnkâr ve imha bir siyaset biçiminden öte yaygın bir hastalık gibi sömürgeci ülkeleri, onların toplumlarını, hatta giderek bireylerini sarmış, o klasik kara deyişle dünya ve Ortadoğu'da da paylaşım savaşlarıyla çizilmiş sınırlar ile kemikleşmiş durumda. Aşağılık bir yok sayma, birey olarak görmeme, varlığını tartışma, eğip bükerek, kâğıt ve giderek bilinçler üzerinde bir "gerçeklik" haline getirme, sömürgeciliğin Kürdistan için büyük planıydı. Birinci paylaşımı Birinci Dünya Savaşı sonrası cetvelle çizilerek oluşturulan yeni dünya düzeni içinde Kürt halkına bir mendil kadar kendi toprağı reva görülmezken, Kürdistan da "uluslararası sömürge statüsü" anlaşmalarla yeni sistemin, yeni dünyanın mihenk taşı haline getirildi. Lozan'da atılan imzalar bunun içindi. Uygulandıkça çeşitlenip değişkenlikler gösteren bu büyük plan karşısında Kürtlerin ayaklanmaları, isyanları özgürlüğe doğru gitmekten çok dünyaya "Biz de varız, biz Kürt halkıyız" demenin, varlık-yokluk savaşlarıydı. Dişiyile tırnağıyla, yoksul Kürt köylülerinin teri ve kanıyla yükselen bu direnişler karşısında da dünya dönüp "Siz kimsiniz, ne istiyorsunuz?" diye sormayıp, en iyi ihtimalle katliamlarla bastırılan direnişler karşısında suskunluğa sığınmayı tercih etti. Peki neden? Bu büyük halk karşısında bu kadar katılık, bu saçma düzen neden? Kurdukları yapay sınırlarla tahkim edilmiş sömürgeci devlet düzenlerinin devamı için mi? Neden? Bu sorunun tarihsel ve güncel, toplumsal ve sosyolojik birden fazla cevabı var ancak şimdi sırası değil.

O soruyu biz kendimiz sorduk dünyaya, sessizliğe tahammülümüz kalmamıştı ve kendimiz soruyla birlikte yanıtını da haykırdık. Tarihsel devinimin Kürt halkının dünyaya sordurduğu o büyük, sarsıcı, sınırları ve yok sayma sanılarını parçalayan soru kuşkusuz "Ki ne em!" di. Elbette yanıtını yine Kürt halkı genci ve yaşlısıyla hep bir ağızdan "Kurd in em" diye verdi. Meydanlarda, direniş alanlarında, kampüslerde, hapisane avlularında, dünya metropollerinin ortasında şaşkın bakışlar altında, statlarda, şenliklerde cenaze ve düğünlerde, dağ başlarında, işkence seanslarında, halay çekerken, yağmurlar, karlar, fırtınalar altında, aşık olurken, terk edilirken ya da, moralimiz bozukken, neşeliyken ya da yürürken, isyan ederken, direnirken, dirilirken, giderken ya da gelirken, şaşırtıcı bir coşkuyla bazen de ürpertici bir öfkeyle kendimiz sorup kendimiz yanıtladık. Ki ne em? Kurd in em! Ki ne em! Kurd in em! Ki ne em, Kurd in em! İlla da her seferinde üç defa kendine has ritmiyle söyleecekti. Sorduk, yanıtladık. Soruyoruz ve yanıtlıyoruz. İnkâr ve yok sayma devam ettikçe de vazgeçmeyeceğiz.

Bu destansı soru ve cevap, bu varoluş çığılığı, bu diriliş çığılığı sömürgecilere ve onları besleyen dünyaya karşı bir isyanın haykırışıydı. Bu soruyu sormayı ve yanıtını vermeyi halk olarak bize sağlayan, yaratan, dilimize ve bilincimize kazandıran, kendine bu uluslararası sömürge ülkede doğmuş olmanın onulmaz acısıyla ciğeri kanayan, yüreği kanayan, kalbi, gözü kanayan anlamında Cegerxwîn adını uygun gören büyük Kürt şair Şexmûs Hesên'den başkası değildir. Ulusal bir şair kimliğine sahip olması bir kernara neredeyse hepimizin dedesi yerinde olacak kadar yanımızda hissettiğimiz Cegerxwîn.

Seyda Cegerxwîn, Mela Cegerxwîn, büyük Kürt halk şairi Cegerxwîn, büyük sosyalist Kürt şairi yoldaş Cegerxwîn... Nasıl hitap ederseniz edin. Dede, kalık, piro, şair, özgürlük savaşçısı, entelektüel eylem insanı... Kuşkusuz ona bütün bu sıfatları kazandıran yaşam, eylem ve üretim pratiğidir. Yüzyılın başından itibaren, yani Kürdistan'da acımasız sömürgeciliğin modern kurumlara kavuşmaya başladığı tarihlerden itibaren, halkın yaşadığı her acıyı, zorluğu, ce-

Kürtlerin yok sayma pratiği üzerine inşa edilen, inkar ve imhanın bir hastalık derecesine vardığı yeni dünyada bir halk ozanı Cegerxwîn, halkın sözcülüğünü şiiirleriyle üstlendi. Evrensel sessizliğe karşı "Ki ne em?" şiiiriyle halkın talebini haykırdı.

fayı şahsen kendi yaşamında da görmüş geçirmiş bütün o belalardan alınının akıyla çıkararak özgürlük arayışına devam etmiş entelektüel bir şair Cegerxwîn. Sürgünü, açlığı yaşamış, erkenden öksüz ve yetim kalmış, sürekli bir arayış halinde olmuş ve Kürdistan'ı doğusundan batısına, kuzeyinden güneyine neredeyse adım adım dolaşmış, tanımış, anlamış bir şair Cegerxwîn. Halkın isyanından yana saf tutmuş, yenilgiyi ve kazanmayı bilmiş, tekrar örgütlenme ve var olma kavgasını sürdürme kararlılığını da göstermiştir. İnsanlığın ulaştığı en ileri düşünce ve yaşayış biçimi olan sosyalizme inanmış, sosyalizmin de mazlum Kürt halkına özgürlük ve eşit bir yaşam getireceği düşüncesi ile örgütlenmiştir. Şiiirlerindeki sınıf bilinci deyim yerindeyse sosyalizmin Kürdistan'a özgü uygulandığı biçimidir. O top-raksız rençberlerin, açların, işçilerin ve aydın gençliğin şairidir. Ancak bununla da yetinmez; sesi gürleştikçe ve o meş-hur soruyu sorma cüretini de gösterdikçe giderek bütün Kürt ulusunun Homeros'u olmuştur. Kürdistan'da yaşayan, Kürdistan'a yolu düşen her bülbülün sömürge altındaki Kürtlere, onların esirliğine, mazlumluğuna ve özgürlük isteklerine ses olmasını ister, her şakıdıklarında Kürdistan demelerini ister. Şiiirlerindeki aşkla, suyla, toprakla, ağaçla, hasretle özgür Kürdistan imgesinin hayat bulmasını istemiştir. Evına Dil şiiiri böyledir örneğin hatta bunun gibi onlarca şiiiri sayılabilir.

**Evına Dil, Te Dil Kiriye Birındar
Bihara Min, Hemi Zer Bün Gul Û Dar**

**Me Ew Rojên Ciwanî, Dan Bi Tolik
Ketim Heştê, Ji Nû Ve Bûm Evındar**

**Diran Û Çav Dil Pêk Ve Şikestin
Û Porê Min Spi Bûye Bi Yek Car**

**Bi Her Çaran Dibi Xort Û Dibi Pîr
Ji Bona Min Nema Hêja Ne Her Çar**

Her ağaç, her buğday tanesi bir Kürdistan'dır, Kürdistan'a olan hasretidir.

**Dîsa ji te dûrim welat
Dil keteye gomanên dikûr**

**Ger dûr û nêzik bim ji te
Her dem li ser te kûre-kûr**

**Gava ji te ez dûr dibim
Ne ko ditirsim ez ji şûr**

**Divên çarekê bikin
Ji ser te rakin pi stûr**

**Tim dar bi destê dijmin e
Em têne kuştin rengê mûr**

**Kurên te ser xistin xewê
Lê ez dinalim wek bilûr**

Böyle bir bütünleşme giderek ulusal bir imge, ses, figür olarak Cegerxwîn'i oluşturur. O bunların bileşkesidir. Bunların büyüterek bir bilinç kıvılcımı yakmasıdır Cegerxwîn. Bir çeşit kurucu şiiir olarak "Ki ne em?" ayrıca ve çok yönlü ele alınmak durumundadır. Zira onu Puşkin gibi Gogol gibi Louis Aragon, Nazım Hikmet ve dünyanın diğer büyük ozanları şairleri gibi dil kurucu, ulus kurucu bir konuma getiren destanın "Ki ne em?" şiiiridir dersek abartmış olmayız. Cegerxwîn ömrü hayatı boyunca sadece "Ki Ne Em?"i yazsa ve Kürt halkına ulaştırırsa, dünyaya duyursa yine de büyük bir şair ve ozan olarak anılacaktı. "Ki Ne Em?" bunun için yeterince güçlü im-

gelere, gür sese, cesarete ve halkın damarlarına yürüyen güce sahiptir. Kısa da olsa anmadan geçmeyelim:

**Em in ew Kurdê serhişk û hesin,
Îro ji dijmin ji me ditirsin**

Bîna barûdê

Kete pozê min

Dixwazim hawîr,

Biteqim ji bin,

Dîsa wek mêra,

Bikevin çiya.

Naxwazim bimrim,

Dixwazim bigrim.

Kurdîstana xwe

Axa Midîya,

Kîne em?

Hey hey hey kîne em?

Em in ew Kardox Xaldêwê kevnar,

Em in ew Mîtan, Nayrî û Sobar.

Em in ew Lolo,

Kardox û Kudî,

Em in Mad û Goş,

Horî û Gudî.

Em in Kurmanc û Kelhor, Lor û Gor,

Em in, em Kurd in li jêr û li jor

Çend hezar sal in

Kurdîstana me

Perçe perçe ma

Bindestê dijmin!

Îro ji Lor û Kelhor û Kurmanc

Bazı şairler yalnızca dili inşa ederler. Bazı şairler de dilleriyle beraber uluslarını da inşa etmek zorundadırlar. Bu zorunluluğu erkenden içinde duymuş, bunun için kanamış Cegerxwîn hem dil kurmakla he de ulus bilincini dile yerleştirip geliştirmekle uğraşmıştır. Tarih, edebiyat, sosyoloji dil ve sosyalizm meseleleri etrafında yarattığı eserine Kürdistan'ı yok olan değil var ve özgür olacak bir ülke olarak kodlamış, geliştirmiştir. Tutkulu kişiliği, her yerde ve her koşulda halkın sesini sesi yapmasını bilmesi, imgesi ve sözüyle çağdaşları arasında bir adım öne çıkarmıştır. Dilini, kültürünü, özgürlük arayışını ülke bilincini toprağı kazarcasına dört sömürgecinin ellerinden, zincirlerinden kurtarabilmiş ve bu yönüyle de sivrilerek ayrılan bir ozan olmuştur Cegerxwîn. Eğer Kürdistan özgür bir ülke olabilseydi, dünyanın daha fazla tanıyıp anlayacağı, özenip gözeticeği bir şair ve entelektüel olarak sivrilecekti kuşkusuz. Bugün kendisi de ülkesi gibi dünya tarafından görülmeyen duyulmayan durumunda. Oysa o yüzlerine karşı sormaya devam ediyor "Ki ne em?"

Biz Cegerxwîn'i yanıtız bırakmayalım o halde, içi serinlesin!

Kurd in em!

Küçük Mor Balık: ADADZA (Yumrukları Gevşetmek)

► Büşra ŞAHİN & Armanç ARŞ

► Kira Kovalenko, Yumrukları Gevşetmek filminde görüntü yönetmeni Pavel Fomintsev ile birlikte çalıştı. Senaryosunu Anton Yarush ve Lyubov Mulmenko ile birlikte hazırladı. Film, Cannes Film Festivalinde Belirli Bir Bakış ödülünü aldı ve çok dikkat çekti. Film, Kuzey Osetya bölgesindeki bir maden kasabasında yaşayan Ada (Milana Aguzarova) karakterine odaklanır ve aile ilişkilerini tüm karmaşıklığı ile anlatır.

2021 yılını Yumrukları Gevşetmek (Разжимая кулаки) filminin yönetmeni Kira Kovalenko, 1989 yılında, Kabardey-Balkar Cumhuriyetinin Nalçik kentinde dünyaya geldi. 2010-2015 yılları arasında Kabardey-Balkar Üniversitesinde, ünlü yönetmen Alexandr Sokurov'dan sinema eğitimi aldı. Kantemir Balagov, Alexander Zolotukhin ve Vladimir Btakov ile beraber aldığı eğitimden mezun olduktan sonra 2016 yılında vizyona giren Sofichka (Софичка) filmini yönetti. Fazıl Iskender'in romanından uyarlanan film, tarihsel bir çerçeveye bir kadının hikâyesine odaklanıyordu.

Bu noktada usta yönetmen Alexandr Sokurov'dan biraz bahsetmek gerekir. Sokurov, Sibirya'nın Irkutsky bölgesinde dünyaya gelir. Üniversitedeki tarih eğitiminden mezun olduktan sonraki yıl VGİK stüdyolarında işe girip burada Tarkovski ile arkadaş olup onun özellikle Ayna (Зеркало) filminden çok etkilendi. İlk çalışmaları, Sovyet otoriterlerince yasaklandı. Erken dönemlerinde pek çok belgesel çekti ve festivallere katıldı. Sokurov, Kabardey-Balkar Üniversitesinde çalıştığı dönem, ulusal bir sinemanın eksikliğini kapatmak gerektiğini düşünüp 2010 yılında yönetmenlik kursu açtı. Buradan mezun olan öğrenciler, Kafkasya'nın özelliklerini yansıtan bir sinema oluşturabilmek için çeşitli filmlerle isimlerini duyurdular.

Kira Kovalenko, Yumrukları Gevşetmek filminde görüntü yönetmeni Pavel Fomintsev ile birlikte çalıştı. Senaryosunu Anton Yarush ve Lyubov Mulmenko ile birlikte hazırladı. Film, Cannes Film Festivalinde Belirli Bir Bakış ödülünü aldı ve çok dikkat çekti.

Film, Kuzey Osetya bölgesindeki bir maden kasabasında yaşayan Ada (Milana Aguzarova) karakterine odaklanır ve aile ilişkilerini tüm karmaşıklığı ile anlatır. Son derece tekensiz bir tablo içerisinde verilen ailede; küçük kardeş Dakko, baba Zaur, büyük ağabey Akim ve kasabanın genel yapısı içinde sıkışan Ada'nın var olma çabasını izleriz.

Filme Genel Bir Bakış

Filmin açılış sahnesi, aslında ne izleyeceğimize dair bazı ipuçları barındırır. Film, siyah bir ekran ile açılır. "Adadza" diye seslenen bir erkek sesi duyarız. Görüntü geldiğinde Ada'yı görürüz. Ada, bir kadın figürünün boyandığı duvarın önünde durmaktadır. Montunun fermuarı sonuna kadar kapalıdır ve yüzünün sadece yarısı

görünmektedir. Kadının sesinin olmamasının resmi gibi açılan bu sahnede Ada'nın montu mor ve kırmızı renklerde. Dudakları ve burnunu göremediğimiz Ada'nın bakışlarına odaklanırsanız ister istemez. Bakışları etrafta gezinirken gülümsediğini duyarız. Gözleri kameraya hiç bakmaz. Kendisine sesleneni de duymazdan gelir. Ses ısrarlıdır, adını tekrarlamaya devam eder. Sonraki karede, sesin sahibi ve Ada'nın flörtü Tamik görünür. Ada'yı arabasına binmeye ikna etmeye çalışır.

Tamik'in uzun ısrarına rağmen Ada arabaya binmez. Tamik ile Ada arasındaki temas, Ada'nın nazlanması gibi algılanabilecek şekilde verilmiştir. Tamik'in gitmesinin hemen ardından ve beklemediğimiz bir anda küçük kardeş Dakko, Ada'nın arkasından sarılır. Dakko ile ilk tanışmamız, Ada'yı korumacı tavır ve replikleri ile olur. Bu sahnelerde iki kardeş arasında sevimli bir iletişim görürüz. Doğal ve sevimli bir akış gibi verilen sahnelerde aslında bir erkekten kurtulup diğer erkeğe yakalanan Ada'yı izleriz. Filmin ilerleyen sahnelerinde anlarız ki şiddet türleri dışarıdan bakıldığında kendini çoğunlukla göstermez. Bu aşamada izleyici olarak biz de toplumun bir üyesiyizdir ve dışarıdan bakınca Ada'nın uğradığı şiddeti değil, kardeşi ve flörtü ile eğlenceli ilişkisini görürüz. Kardeşi ile sohbetlerinde, hayatındaki diğer iki erkeği, babası ile Akim'i öğreniriz. Kamera; dolmuşa heyecanla koşan yani büyük bir umutla Akim'in gelmesini bekleyen Ada'ya yaklaşır. Akim'in, Ada için bir kurtuluş umudu olduğunu yönetmen çok ufak bir ipucu ile bu sahnede vermiştir.

Hemen sonraki sahnede Ada ile Dakko eve giderken yan taraftaki arsada mahallenin gençleri görülür. Apartmanın yan duvarı, atılan maytaplar yüzünden savaş alanını andırır şekilde deforme olmuştur. Bu sahnede Dakko gençlere laf yetiştirmeye çalışırken Ada, atılan her maytapta yeniden ve yeniden korkmaktadır. Ada'nın çevresiyle uyum probleminde ve tedirgin bir karakterinin olduğuna dair bir iz olarak karşımıza çıkar.

Kamera evin içine girdikten sonra Ada'nın babası Zaur ile tanışmamızın zamanı gelmiştir. Ev işleri içinde gördüğümüz Ada, ayak tırnaklarını kesmesi için babası tarafından çağrılır. Ada'yı üst açıdan gösteren bir planda babasının eli karede görünür. Ada'nın ensesine uzanan el; başlangıçta şefkatli bir okşama gibi ilerleyecek havası verirken Ada'nın ensesini kavrar ve tehditkâr bir harekete dönüşür. Ada, bu sahnede babanın karşısında tamamen tahakküm altındadır. Psikolojik tahakküm, ensedeki el ile görünür hâle gelir. Baba, Ada'nın parfüm sürmesinden rahatsız olduğunu belirtir ve bu sahneden itibaren artık filmin sevimli ortamı silinir, gerilimli akışı başlamış olur.

Hemen sonraki sahnede bu sefer gerilim Dakko'dan

gelir. Yatağında uzanan Ada'nın yanına kıvrılan Dakko, Ada'ya kaçış alanı bırakmaz. Ada'nın cümlelerinden, bu durumun sıkça tekrarlandığını anlarız. Ada onun gitmesini istese de Dakko onu dinlemez ve rüyasını anlatmak için "Sana anlatabilir miyim?" sorusunu sorar. Ada'dan ses gelmeyince "Yine de anlatacağım." der ve anlatmaya başlar. Bu sahne önemlidir çünkü kendisinden küçük bile olsa bir erkeğin, kadının cevabını umursamasını gösterir. Ada bariz şekilde rahatsızdır, orada bulunmak ve rüyayı dinlemek istememektedir. Ancak erkeğin isteği her şeyin üstüne çıkmış ve rüya anlatılmaya başlamıştır. Devam eden sahne boyunca seyirci de tedirgin olmaya başlar. Dakko'nun tavırları bizleri de ikilemede bırakır. "Ortada bir sevgi açlığı mı yoksa ensest tecavüz mü var?" sorusu zihnimizde belirir.

Gecenin sabahında Ada'yı, tıkalı bir lavaboyu temizlemeye çalışırken görürüz. Yakın planda gördüğümüz lavabonun içi kirli su ile doludur ve Ada, kolunda bir yara izi ile lavabo giderini açmaya çalışır. Bu sahne açıkça bazı işlerin yolunda gitmediğinin göstergesidir. Ada'nın kolundaki yaranın nedeninin verilmemesi, yönetmenin, izleyiciyi sürekli şüphede bırakma hedeflerinden biri olabilir. Kahvaltı masasında babası tarafından masaya konan parfüm şişesi, sahnedeki en renkli ama en tehditkâr unsur olarak yer alır. Baba Ada'dan parfümü dökmelerini ister. Ada da istemeyerek parfümü kirli lavaboya döker ama dökerken parfümün birkaç damlasını kendine saklamak ister. Ada'nın korumak istediği güzel bir detayın kirli lavaboya dökülmesi, filmin en metaforik sahnelerinden biridir. Ataeril toplumlara aşına olan izleyiciler, babanın neden parfüme karşı olduğunu da anlayacaktır. Ada'nın, babanın bir malı olarak "toplumdaki bir kadın" rolüne girmesine müsaade yoktur.

Baba, Ada'yı işe bırakırken, tüm filmde göreceğimiz şekilde aktüel kamera kullanımı ile karakterler arabanın içinde verilmiştir. Arabanın dikiz aynasına asılı küçük mor balığı ilk defa bu sahnede görürüz. Ada dükkânda iken yanına gelip gezmek için onu ikna etmeye çalışan Tamik, Ada'nın "Gelmiyorum." itirazına "Geliyorsun. Sadece daha farkında değilsin." cevabını verir. Sıradan bir akışta flört cümlesi olarak okunabilecek bu cümle, film içerisinde Ada'nın itirazlarının dinlenmemesinin ikinci örneği olarak verilir. Hemen ardından, Ada için o ana kadar en büyük korku anı yaşanır: Çantası ile tehdit edilme. Tamik, çantasını geri vermek için Ada'nın arabaya binmesini şart koşar. Ada'nın buradaki yüz ifadesinde hem hırs hem öfke hem de çaresizlik okunmaktadır. Tehditlere boyun eğmek zorunda kalmanın öfkesi yüzünde belirir. Üzerine at resmi olan, yakın planda vurgulanan ve Ada'nın sıkı sıkıya tuttuğu bu çanta, daha sonra tekrar önümüze çıkacaktır.

Akşam Ada koşarak eve döner. Heyecanının nedenini, evde Akim'i görünce anlarız. Beklenen kardeş gelmiştir. Akşam yemeğinden sonra üç kardeş dışarı çıkmak ister. Evden çıkışın tek yolu olan kapı içeriden kilitlidir ve tek anahtar babadadır. Bu detay, babanın hakimiyet arzusunun en somut örneğidir. Kapının kilidini bir gardiyan edasıyla kendisi açar ve anahtarı kimseye vermez. Tıpkı eli kasıldığı halde direksiyonu Dakko'ya vermediği gibi. Gerek tarihsel çizgide gerek modern zamanlarda eril iktidarın göstergesi olan mal varlığı burada da geçerlidir ve Zaur karakteri de çocuklar üzerinde iktidarını mal gösterişi ile yapmaktadır. "Bu ev, araba gibi sizler de benimsiniz" mesajı vermektedir. Dışarı çıktıklarında Akim'in Ada'ya "Saçına ne oldu? Erkek gibi duruyorsun." demesine karşılık Ada'nın "Babam böyle seviyor." cevabı da bu sahipliğe göndermedir.

Sokakta Ada'nın Akim'e yaklaşması ve etrafında ısrarlı şekilde dönmesi izleyiciye yine aynı gerginliği yaşatır. Geçmişleri hakkında bir şey bilmeyen izleyicide yine cinsel temelde bir tedirginlik verilir. Buradaki sahnede Ada'nın bir hastalığının olduğunu öğreniriz. "Zamanım tükeniyor artık. Böyle kalma riskim var." diyen Ada'nın ilk defa karşıt bir hamle yaptığını ve kendince hesap sorduğuna şahit oluruz. Ancak yine gergin bir tel üzerinde olma hissimiz geçmez, bir şeyler gerçekleşmez ve sahne dağılır. Ada Akim'e içini dökmeye ve yardım istemeye başlar. Film boyunca sık sık karşımıza çıkacak "kendi olmak" kalıbını da Ada'nın "Ne zaman kendim olacağım?" sorusuyla ilk kez burada duyarız. Sık sık yapılacak olan "kendi"lik vurgusu, Ada'nın bir benlik geliştirememiş olmasına, hep başkaları için yaşamış olmasına vurgudur. Ada için bir benlik kurmak yani kendi olmak, özgür olmak ile denktir. Ada ile Akim'in bu samimi konuşma sırasında sıkışık bir mekânda verilmesi hem dış etkenler tarafından kısırlanmışlığı hem de ikisinin duygusal yakınlığını temsil eder.

Pikniğe giderken arabanın içindeki Zaur ve Akim arasında baba-oğul çatışması verilir. Ada'nın sağlık problemleri üzerinden birbirlerine zıt fikirlerini belirtirlerken Zaur'un "Bu konuşma bitmiştir!" cümlesi ile tartışma kapanır ve ekranda yeniden küçük mor balık görünür. Dikiz aynasından sallanan balık, baba ile Akim arasında yani gerginliğin ortasında verilir. Filmin genel soluk atmosfer-

rine tezat oluşturan parlak mor balık, Ada'nın binmek istemediği ve iktidar malı olan arabada oraya ait değilmişçesine sallanmaktadır. Bu da bize ister istemez Ada'yı çağırıştırır çünkü aralarındaki paralellik barizdir.

Zaur'un Ada'yı kenara çekip söylediklerini izleyici duymaz ancak gergin bir ortamın olduğu açıktır. Yemek masasında tanıdıkları tarafından Zaur'un babalığının övüldüğü kısımlar, baba figürünün ev içinde ve kamusal alanda farklılaştığının verisidir. Ev içinde bir gardiyan gibi olsa da dışarıda bu "çocuklarının üzerine titremek" şeklinde gözlemlenir. Masada, Akim'den Rostov şehri anlatmalarını istediklerinde "Pek çok şey var." dediğinde babası "Pek çok ne mesela?" deyince Akim'in meydan okurcasına "Pek çok yaşam biçimi." cevabını vermesi önemlidir.

Filmin, teknik anlamda en dikkat çekici sahnelerinden biri bu piknik sırasındaki tartışmadır. Ada, Akim ve Zaur arasında geçen tartışmalar, Ada'nın arabaya binmemesiyle başlar. Ada'nın, Akim'in sırtına atılmasıyla başlayıp araba hareket edene kadar devam eden uzun plan sekansta önce Ada ile babası arasında gerginlik ve kavga yaşanır. Tüm sahne boyunca kamera arabanın arkasındadır. İzleyici, olan biteni çok uzak bir noktadan izlemektedir. Bu da bizleri nesnel bir konuma yerleştirir, olaylara dahil olamayız ve katartik bir durum da yaşamayız. Ada babasından kaçıp, çerçevenin sağ kenarındaki tünele doğru koşar ve kadrajdan çıkar. Önce bayılma numarası yapan baba, Ada gözden kaybolunca arkasından gider ve o da kadrajdan çıkar. Bu sefer aynı karede Akim görünür. Ada'nın çantası ile bir süre oyalanır, içine bakar. Biz seyirci olarak o çantada ne olduğunu hâlâ görmeyiz. Sağdaki tünelden "Akim!" seslenişi gelir. Akim de yine aynı tünele girerek kadrajdan çıkar. Sahnedeki en aydınlık köşe olan ve doğal olarak dikkati üzerinde yoğunlaştıran bu tünel ağzı, arkasında ne olduğunu bilmediğimiz için bir belirsizlik ve gerilim unsuru yaratır. Bir süre sonra üç karakter de tünelden yavaşça çıkar. Tabiri caizse tıpış tıpış geri dönerler ve izleyici yine katharsisin sınırında bırakılır. Akim Zaur'u taşıırken Ada teslim olmuş gibi bir vücut diliyle arkalarından izler. Arabaya oturtulur oturtulmaz "Onu arabaya getir." emrini veren Zaur'un hasta rolü yapıp yapmadığından yine de emin olamayız. İş makinaları-

► Kamera evin içine girdikten sonra Ada'nın babası Zaur ile tanışmamızın zamanı gelmiştir. Ev işleri içinde gördüğümüz Ada, ayak tırnaklarını kesmesi için babası tarafından çağırılır. Ada'yı üst açıdan gösteren bir planda babasının eli karede görünür. Ada'nın ensesine uzanan el; başlangıçta şefkatli bir okşama gibi ilerleyecek havası verirken Ada'nın ensesini kavrar ve tehditkâr bir harekete dönüşür.

nın sesi de gerilim unsuru olarak kullanılmıştır. Akim Ada'yı arabaya bindirirken ensesinden tutup oturur. Burası yine bir gözüaltına almayı andırır.

Eve geldiklerinde ise babasının "Sensiz yaşayamam." diyerek Ada'ya sarılması ve Ada'nın başının üstüne portmantonun devrilmesi, metaforik bir anlatıma yaklaşarak "hapsedilmiş Ada'nın tüm yükü taşınması" şeklinde okunabilir. Filmin bu noktasına kadar yarısını bitirmiş olmamıza rağmen seyirci hâlâ -hem karakterler hem olay üzerinde- net yargılara varamaz. Yönetmen, yaşananları hep soru işareti ile bırakır. Bu da filmin huzursuz bir seyirde akmasını sağlar ve merakı da diri tutarak bazı unsurlara odağımızı toplar. Bir yargıya varamamızı engelleyen yönetmen, babanın fenalaşması üzerinden seyircinin gel-gitini bu sefer Ada üzerinden kurar. Ada babaya su götürmez, ambulansı aramaz ve Akim'e "onu burada bırakıp gidelim" teklifinde bulunur. Seyirci bu noktada Ada'nın kötücül bir karakter olup olmadığını sorgulamaya başlar ancak yine de birini kolayca suçlayabilmenin rahatlığını yaşayamayız çünkü hemen sonrasında Ada'nın hâlâ alt bezi kullandığını gördüğümüz sahnede ona acımaya başlarız. İzlediğimiz sahnede Ada artık ipleri koparma noktasındadır.

İlerleyen sahnelerde, Ada arkadaşına gidip onda kalır ve sabah, benzini bitmiş motoru iterek dükkâna gider. Yine bir tünelin önünden geçer. Motoru arkadan iki küçük kız çocuğu itmektedir. Kızlar, sabah Ada'nın saçına rengârenk tokalar takmış, gözlerini boyamıştır. Bu artık Ada'nın içsel değişimini dışarıda da gördüğümüz bir sahne olarak yorumlanabilir. Saçları, yüzündeki boya tamamen birbiriyle uyumsuz, bir oyun havasındadır. Dışarıya yansıyan bu değişim estetik veya güzel olmaktan uzak, çarpık bir görünümüdür. Ada, saçındaki tokayı çıkarmaya yeltense de son anda vazgeçer. Bir nevi eskiye dönüp dönmeme konusunda kararsızlığını görürüz.

► Seyirci Ada'nın kötücül bir karakter olup olmadığını sorgulamaya başlar ancak yine de birini kolayca suçlayabilmenin rahatlığını yaşayamayız çünkü hemen sonrasında Ada'nın hâlâ alt bezi kullandığını gördüğümüz sahnede ona acımaya başlarız. İzlediğimiz sahnede Ada artık ipleri koparma noktasındadır.

Ada'nın önce Akim'e alt bezini göstermesi, sonra Tamik'e yara izlerini göstermesi artık bir şeylerden vazgeçtiğinin göstergesidir. Tamik ile yaşadığı cinsel deneyiminde Ada'nın yumruklarının olabildiğince sıkı olduğu vurgulanır. Tıpkı okul balosunda Dakko tarafından dans ettirilirken yumruklarını sıkması gibi...

"Baba kimliğim nerede?" sorusu, sadece bir belgenin peşine düşmekten öte benlik arayışı ile ilişkilidir. Baba, Ada'nın kimliğine el koyarken aslında benliğinin var olmasını engellemiştir. Hastalığından ötürü artık konuşamayan babaya, Ada beklenmedik bir çıkış yapar ve "Konuşamıyor musun? Eh, en azından ben artık konuşabiliyorum. Üstelik olduğum gibi mutlu olacağım." der. "Olduğu gibi mutlu olmak" repliği kadar ona eşlik eden sahneler de oldukça önemlidir. Arabanın camından uzaktaki dağlar görünür ancak tekdüze şekilde akan yapıların duvarları, kareyi kesmektedir. Sık sık bölünen dağ manzarası, Ada'nın o anki ruhsal çalkantısı ile paralellik oluşturur. Kafkasya kültüründe dağlara yüklenen anlam ve önem, bu sahnede Ada için bir çıkış noktası, bir özgürleşme arzusu olmasıyla örtüşür. Dağları ondan uzaklaştıran duvarlar ise artık patlamasına yol açacaktır.

"Artık nişanım var." dediği anda baba dönüp sert bir şekilde bakar ancak Ada umursamaz. "Benim böyle güzel olduğumu düşünüyor. Onun için saçımı uzatacağım." Ada artık babasına meydan okumaktadır. Abisinin engelleme çalışmalarına rağmen içindekileri söyler. Burada erkek kardeşler ile baba arasındaki ataerki ortaklık da önemlidir. Kadını susturmaya çalışma bakımından. Tüm çabalara rağmen başını eğmez. "Ama ben kendim olacağım." repliği yine gelir ve ekranda yine küçük balık görünür. Seyirci olarak çantanın içini ilk defa görürüz. Çantada Ada'nın kullandığı alt bezleri vardır. Utancından ötürü sakladığı çantanın seyirciye de gösterilmesi, artık Ada'nın utanma evresini geçtiğini ve hiçbir şeyi umursamadığını gösterir.

Arabadan çıkıp Tamik'le gençlerin eğlencesine katılan Ada, artık Akim'i değil Tamik'i bir kurtuluş olarak görmeye

başlar. Ancak havuzda bu sığınmanın da yersiz olduğuna karar verir. Ada'nın kurtuluşu erkeklerden gelmeyecektir. Yalnızlığının farkına varması, ateş izlerinin kapladığı duvarın önünde yalnız başına yürümesi ile pekiştirilir.

Mecburen eve dönen Ada'yı, babası ile duygusal bir yakınlaşmada görürüz. Baba, eski televizyon ekranında Ada'nın çocukluğunun görüntülerine bakmaktadır. Bu da ikili arasında duygusal bir paylaşım oluşturur. Baba, Ada'ya tutunarak ayağa kalkar, eski bilgisayar kasasından çıkardığı pasaportunu Ada'nın çantasına koyar. Ada, bu hareket karşısında bir anlık boşlukla babasına sarılır. Babası ise bunu fırsat bilerek (bunu söylemek yanlış olmayacaktır) Ada'yı belinden kavrar ve kilitler. İzleyici olarak babanın kollarına kramp girip girmediğini bilmeyiz. Yönetmen bizi yine ikilemede bırakır. Baba, Ada'ya pasaportunu vermesine rağmen özgürlüğünü vermemiştir. Bu seferki hapsediş tamamen fizikseldir ve son çırpını olduğu da söylenebilir.

Hastanede geçirilen gecenin sabahında baba artık mağ-

Yumrukları Gevşetmek, Ada karakteri üzerinden kadının toplumdaki konumunu çarpıcı bir şekilde verir ve politik bir film olarak değerlendirilebilir. Filmin sonundaki sallanan bayrakların yanında olay akışı içinde, bağımsızlık sembolü olan ve Kafkasya halklarında kardeşle eş tutulan atlara örtük göndermeler vardır.

lup olur ve Ada'yı bırakır. Akim ile Ada'nın yola çıkış zamanı gelmiştir. Film boyunca ilk ufuk çizgisi de buradan sonra görülür. Nereye gittiği belli olmasa da uzun bir yol görüntüdedir. Sağ taraftan, motorun üstündeki Akim ve Ada kadraja girer. Bu açıdan bakıldığında yönetmenin bir maden kasabası seçmesi tesadüf değildir. Bu kasaba çukurda yer aldığı için tünellerle kaplıdır ve sürekli tünellerin giriş-çıkışları sahnelerde kullanılır. Hikâyenin kendi içinde sıkışıp kalması, bir kısır döngüye girmesi bu tünel ağzlarının görüntüsü ile desteklenmiştir. Tünellerden oluşan bir girdabın içinde sıkışmış olan Ada, film sonunda düz ve uzun bir yola çıkmıştır. Seyirci bu noktada bir katharsis yaşayacağı hissine kapılır, artık bir şeylerin sonuçlanacağı hissi ile rahatlamaya hazırlanır. Motorun ilerleyişi ile filmin biteceğini düşünürüz fakat yönetmen yine buna izin vermez. Kamera

Belli bir mesafede her şey okunabilir, görülebilir; mesafe rahatlık verir. Ancak yaklaşma tedirginliktir. Renklere, nesnelere, insanlara olabildiğince yakınlaştığımız bu sahnede artık seyirci "geriye çekilip uzaktan bakamaz". Film bittiğinde ise arkasına rahatça yaslanıp iç ferahlığı ile gerçek hayata dönemez. Ada'nın son cümlesi, seyircinin hiç rahata kavuşamayacağını ifadesi gibidir: "Babam gibi kokuyorsun."

Akim'i yakın yüz planda verir. "Kendin olacaksın." diyen Akim'de bir rahatlama tonu sezeriz ancak kamera Ada'ya döndüğünde aynı hissi alamayız. Ada düşünceli, neredeyse kederlidir.

Yola giren düğün konvoyundan yükselen korna sesleri, silah sesleri, Oset bayrakları, konvoyu çeken kamera, arabanın üzerindeki küçük gelin oyuncağı... Birdenbire sahne karmaşık bir hâl alır. Yönetmen burada her şeyi açık ve net vermez. Bunun yerine uzak bir noktadan zoom in yapar ve seyirci hiçbir şeyi net göremez. Görüntüde dalgalanmalar, iç içe geçmeler, hızlı akışları izlerken bir duygu karmaşasına da düşeriz. Yakın plan çekimle odak problemi yaşarken ne olduğunu anlamaya çalışırız ancak sabit bir şey gösterilmez. Bir telaşa kapılırız. Az önce rahatlamaya hazırlandığımız sahne kaotik bir duruma gelmiş ve seyirci yine askıda bırakılmıştır.

Ada'nın film içinde patlama seslerinden korkması ama konvoyda sıkılan silahlardan korkmaması ve çantasını yere atması bir değişim ve özgürleşme gibi düşünülebilir ancak görüntüler bunu bir özgürleşme olarak okumamıza engel olur. Kamera zoom in hareketine devam ederken görüntüler artık iyiden iyiye bozulur, kopmalar yaşanır ve deforme

olur. Görüntü akıştan çıkıp küçük karelere dönüşür. İyiden iyiye silikleşen görüntüde kamera Akim ve Ada'yı ısrarla takip eder. Yönetmenin son çalımı olarak okuyabileceğimiz bu sahne, bir şey

ne kadar yaklaşırsak o kadar kaybolacağımızı gösterir. Belli bir mesafede her şey okunabilir, görülebilir; mesafe rahatlık verir. Ancak yaklaşma tedirginliktir. Renklere, nesnelere, insanlara olabildiğince yakınlaştığımız bu sahnede artık seyirci "geriye çekilip uzaktan bakamaz". Film bittiğinde ise arkasına rahatça yaslanıp iç ferahlığı ile gerçek hayata dönemez. Ada'nın son cümlesi, seyircinin hiç rahata kavuşamayacağını ifadesi gibidir: "Babam gibi kokuyorsun."

Son

Yumrukları Gevşetmek, Ada karakteri üzerinden kadının toplumdaki konumunu çarpıcı bir şekilde verir ve politik bir film olarak değerlendirilebilir. Filmin sonundaki sallanan bayrakların yanında olay akışı içinde, bağımsızlık sembolü olan ve Kafkasya halklarında kardeşle eş tutulan atlara örtük göndermeler vardır: Ada'nın çantasındaki at resmi, Akim'in sırtına atlayıp "Akim koş!" derken bir at sırtında izlenimi verilmesi, Ada'nın benzini biten motoru yol boyunca iteklemesi veya küçük çocukların yastıkları at yapıp oynaması. Bu göndermeler hem kadının hem de topyekûn halkın özgürlük arayışının sembolü olur. Böylece Ada'nın bağımsızlığı ile Osetya'nın bağımsızlığı eşit önemde yansıtılır. Kendinden güçlü bir ülke (Rusya) tarafından sürekli baskı ve sömürü altında tutulan Osetya ile kendinden güçlü koşullarla donanmış erkekler tarafından sıkıştırılan Ada burada paralellik oluşturur. "Kendi kaderini tayin hakkı" hem Ada hem Osetya için geçerlidir. Bir yanda kendisi olamayan Ada, bir yanda bağımsız olamayan Kafkasya toplumu birbiri ile örtüşürken film sonundaki belirsizlik izleyiciyi özellikle huzursuz bırakır gibidir. Huzursuzluk olmadan harekete geçilmeyeceği ise gerçektir.

Bir Balkanlar turu

○ Belgrad'ın turistik olmayan bölgelerinde bir yanda modası geçmiş evler, eski fakat çok sayıda tenis kortu, yine eski ama tıkır tıkır çalışan, bütün şehri kat eden tramvaylar, trolleybüsler var. Diğer yanda etrafı çevrilmiş çok büyük alanlarda devam eden otel, iş merkezi ve konut inşaatları. Yerel rehberlere göre tüm bu yatırımları Ortadoğu sermayesinin ülkeye gelmeye başlamasına borçlular.

◆ Neslihan CANGÖZ

Türkiye'de Balkan yarımadasında yer alan ülkelere yönelik turlar çok revaçtaymış meğer, diğer gezginlerle tanışınca ve tur otobüslerinden aynı dili konuşan turistler olarak oluk oluk inince anladık. Tabii bu ilgi hem bu ülkelerle olan tarihi ve kültürel bağlarımızdan hem de vizesiz, yakın ve dolayısıyla göreceli olarak ucuz olmasından kaynaklanıyor belli ki. Güneydoğu Avrupa da denilen bu coğrafi bölgeye genellikle Arnavutluk, Bosna Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Kosova, Karadağ, Kuzey Makedonya, Romanya ve Sırbistan dâhil ediliyor ve turların büyük bölümü de genellikle yedi günde altı ülke şiarıyla hareket ediyor. Biz de Bulgaristan, Romanya ve Hırvatistan hariç kalan ülkeleri hızlı da olsa gezdik. Demek ki Yugoslavya dağılmamış olsaydı bütün bölgeyi serbestçe gezip sadece Arnavutluk'a girerken pasaport kontrolünden geçecektik.

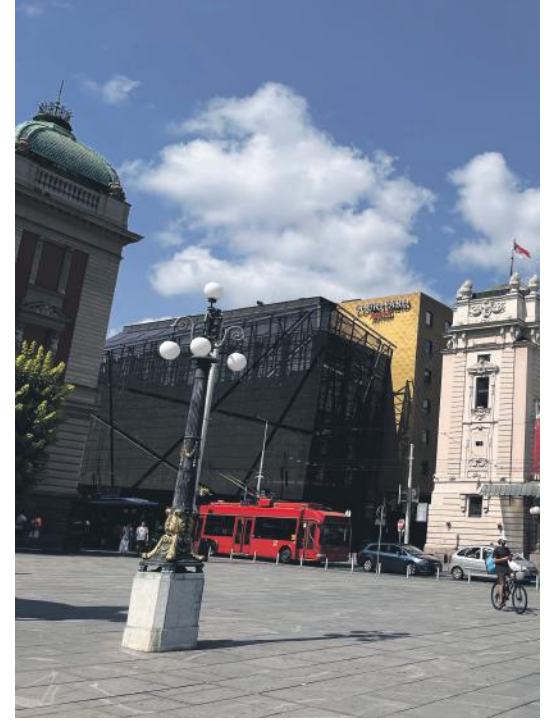
İlk durak Sırbistan'ın başkenti Belgrad, Sırpça söylenişle Beograd yani beyaz şehir idi. Belgrad da içinden geçen nehirle ikiye bölünen şehirlerden. İleride Tuna ile birleşen Sava nehri şehrin eski ve yeni yakasını ayırıyor. Tarihi kent merkezinde kocaman bir park ve Osmanlı döneminden kalmış oldukça büyük bir kale var. Bölge Kalemegdan diye adlandırılıyor zaten. Kalenin İstanbul Kapısı, Sırp asıllı sadrazam Sokullu Mehmet Paşa Çeşmesi ve Damat Ali Paşa türbesi gibi tur

katılımcılarını heyecanlandıran tarihi eserler de burada. Ki bu heyecanı gezi boyunca örtük veya açık pek çok yerde göreceğiz. Yani milliyetçi, İslamcı, muhafazakârlar için Osmanlı'nın gücüyle böbürlenme imkânı sağladığı ölçüde kıymetli, görülmeye değer bulunan tarihi eserlere yönelik ilgiyi. Yine Kale'de Sırpların I. Balkan Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'na karşı kazandıkları zaferin anısına dikilmiş, adına Pobednik dedikleri Belgrad Zafer Anıtı var. Kalenin terasından görülen iki nehrin kavuşması ve uzaklardaki şehrin silueti ise nefis.

Şehrin turistik olmayan bölgelerinde bir yanda modası geçmiş evler, yani tek veya birkaç katlı önü mutlaka bahçeli küçük apartmanlar, eski fakat çok sayıda tenis kortu (tenis ve futbol en yaygın sporlardan), yine eski ama tıkır tıkır çalışan, bütün şehri kat eden tramvaylar, trolleybüsler var.

Diğer yanda etrafı çevrilmiş çok büyük alanlarda devam eden otel, iş merkezi ve konut inşaatları. Yerel rehberlere göre tüm bu yatırımları Ortadoğu sermayesinin ülkeye gelmeye başlamasına borçlular.

İkinci gün otobüsle Sırbistan'dan Bosna Hersek'in başkenti Saraybosna'ya gitmek üzere yola çıkıyoruz. İki şehir arasındaki 400 km'lik mesafe en az sekiz saat sürüyor. Yol iki şeritli, virajlı ve dar. Daha sonra başka şehirlere giderken de göreceğimiz gibi Balkanlar'ın tamamı neyse ki henüz gidiş geliş 10 şeritli devasa otobanlarla tanışmamış. Neyse ki diyorum çünkü yollar ırmakların,

nehirlerin, ormanların arasından kıvrılarak ilerliyoruz.

Nobel ödüllü İvo Andriç'in Drina Köprüsü isimli eserine konu olan Mimar Sinan'ın eseri köprü de aynı güzergâhta, Vişegrad şehrinde bulunuyor, ancak 2003 yılından itibaren trafiğe kapalı olduğundan, çelikten yapılmış, estetik değeri olmayan hatta çok çirkin başka bir köprüden geçiyoruz. Bu kadar güzel bir güzergâhta, savaş sırasında yaşananları düşünerek ağır gibi Boşnak türkülerini eşliğinde ilerlerken, Saraybosna'yı göreceğiz demek yüreğimi daraltıyor. Hele bir de yol kenarlarında bunca yıl sonra bile duvarları kurşun izleri ile dolu, terk edilmiş evler görmek iyice ağır geliyor. Neler yaşanmış olabileceği üzerine bin türlü senaryo...

Dersimizi çalışmayı ihmal etmedik ama. Bosna Savaşı'nı sona erdirmek üzere imzalanan Dayton Anlaşması'na göre ülkenin savaş halindeki üç halkının, Sırp, Hırvat ve Boşnak'ların ayrı ayrı seçtikleri üç kişinin dönüşümlü Devlet Başkanlığı yaptıkları ve Temsilciler Meclisi içerisinde başbakanı seçtikleri bir sistem var. En azından siyasi temsilcileri uzlaşmak zorunda bırakan bir sistem kurulmuş. Sistem dediğime bakmayın, karmakarışık bir yapı aslında. İki entite, yani Sırp Cumhuriyeti ile Bosna Hersek Federasyonu ve içinde 10 kanton, 10 kantonunda 16 ayrı parlamento, 13 hükümet var. Sokağın bir tarafı Sırp Cumhuriyeti'ne, karşı tarafı Bosna Hersek Federasyonu'na ait olabiliyor.

Başkent Saraybosna savaştan sonra büyük ölçüde imar edilmiş. Ama ana caddelerden geçerken yüksek katlı apartmanlara şöyle bir bakmak, üç yıldan fazla süren kuşatma sırasında açılan ateşin izlerini görmeye yetiyor. Şehrin merkezindeki bazı binalarda ise yaşananların unutulmaması için özellikle kurşun izleri kapatılmamış.

Kentin tarihi merkezinde 200 metre çapındaki bir alanda cami, katolik kilisesi, ortodoks kilisesi ve havra bulunuyor. Yerel rehber, savaşa kadar olan uzun yıllar boyunca Boşnak, Sırp ve Hırvatların barış içinde bir arada yaşadığının kanıtı olarak gezdiriyor şehrin kalbini. Ama işte milliyetçi Sırp sniperlerin katliam yaptıkları Pazar yeri, Baş çarşı da bu bölgede.

Saraybosna'nın merkezinde, şehrin mihenk noktalarından birisi Ebedi Ateş anıtı. Anıt, ikinci Dünya Savaşı sırasında ölenleri anmak için Tito tarafından yaptırılmış. Hatırlanacağı üzere Bosna Hersek, savaştan önceki 50 yıl, Federal Yugoslavya'nın parçası olan sosyalist bir cumhuriyetti. Anıtın alevleri o zamandan bu yana sadece kuşatma sırasında sönmüş.

Savaş sırasında üç yıl boyunca kuşatma altında olan şehre, keskin nişancılara yakalanmadan temel ihtiyaç malzemelerinin, cephanelerinin sokulması ve giriş çıkışın sağlanması amacıyla havalimanına ulaşmak için bir tünel inşa edilmiş. Yaşlı bir kadına ait, havalimanının yanı başındaki bir evin bahçesinden kazılan 800 metrelik tünele Umut Tüneli demişler. Bu tünel şimdi savaştan geriye kalan bazı malzemelerin sergilendiği, savaşa ait görüntülerin gösterildiği, fotoğrafların sergilendiği bir müze olmuş.

Bu arada Saraybosna ile değil ama tura katılanlarla ilgili bir anekdotu aktarmalıyım: Memleketimizin turistleri Boşnakların Türk olduğunu düşünüp onlarla Türkçe konuşmaya çalıştı, konuşamadıklarını görünce çok şaşırıyorlar. Ama nasıl olur, caminin yanındaki börekçi bile bilmiyor!

Şimdi yaklaşık 2.5 saat süren bir yolculuktan sonra Mostar'a varacağız. Yol boyunca yine yeşil, sık ormanları ve nehirleri seyrederek ilerliyoruz, arada durup çeşmelerden akan suyu içmek için mola veriyoruz. Bu arada gezdiğimiz tüm şehirlerde musluklardan akan su içilebiliyordu ve çok güzeldi.

Mostar, Bosna-Hersek'te Hersek bölgesinin en büyük şehri ve Bosna-Hersek Federasyonu'na bağlı Hersek-Neretva Kantonu'nun idarî merkezi. Şehir Neretva Nehri'nin kıyısında yer alıyor ve meşhur Mostar köprüsü de burada. Bu arada Mostar, Boşnakça ve Slav dillerinde köprü anlamına geliyormuş. Köprüye daracık, arnavut kaldırım taşı sokaklardan gidiliyor. Ve ilk kez daha önce sayısız fotoğrafını gördüğüm bir eseri fiziken gördüğümde bu muymuş demedim, köprü düşündüğümde de güzeldi!

Sadece eskiden damat adaylarının atladığı köprüden şimdi gençlerin para karşılığı gösteri için atlaması üzücüydü.

Mostar'dan sonraki durak yine kıvrımlı dağ yollarından geçerek ve sınır kapısında bekleyerek altı saat sonra vardığımız Kotor ve Budva idi. Karadağ'da (Montenegro) bulunan bu iki küçük sahil kasabası deniz, güneş, kum tatili ve Romalılar döneminde yapılan kaleleri ve kale içindeki daracık sokakları, küçük dükkanları ile gezenleri kesinlikle memnun eder.

Yine sınır kapıları ve bu kez Arnavutluk'un başkenti Tiran'dayız. Şehrin yerel rehberinin Enver Hoca eleştirilerini dinleyerek otobüsün içinden hızlıca "bakıyoruz" şehre. Son otuz yılda 1.7 milyon kişi ülkeyi terk etmiş ve 2021 verilerine göre nüfus azalmaya devam ediyormuş. Şehre girişte göze çarpan, ne satıldığı belirsiz küçük dükkanlar (belki çok şey?), 70'li yıllar estetiğiyle giyinmiş kadınlar, eski model

arabalar ile bir noktada hayat yavaşlamış izlenimi veriyor. Merkezde ise ölçüler büyüyor; büyük bakanlık binalarının önünden, ucunda gösterişli başkanlık sarayı bulunan devasa bulvarlardan geçiyoruz. Turdan ayrı geçirdiğim yarım günlük zaman diliminde ise ilkin şehrin içinde inşa edilmiş sığınaklardan birini ziyaret ettim.

Enver Hoca Arnavutluk Halk Cumhuriyeti'nin 1946'dan öldüğü yıl olan 1985'e kadar başkanıydı. Bu süre içerisinde, bu iki kutuplu dünyada, neredeyse paranoyak bir biçimde ülkesinin Yugoslavya, Nato ve Varşova Paktı üyesi ülkeler tarafından saldırıya uğrayacağı korkusuyla ülke çapında 173.371 beton sığınak (aslında mevzi) inşa ettirmiş, yani km ye ortalama 5.7 adet sığınak düşüyormuş. Enver Hoca "Bir an bile uyanıklığımızı gevşetirsek veya düşmanlarımıza karşı mücadelemizi azaltırsak, hemen sizi ısırıp zehirleyen yılan gibi saldırırlar" düsturuyla sivillerin de militarize edilmesini istemiş. Yaklaşık üç milyonluk bir nüfustan 800.000 kişi düzenli olarak silahlı kuvvetlerde, sivil savunmada ve silahlı gençlik birimlerine kadar savunmada görev almış. Özetle ülkenin kıt kaynakları mantara benzeyen betona gömülmüş ve bir kere bile kullanılmamış!

İkincisi ise ismine kanıp gittiğim House of Leaves adlı müze idi. Türkçeye Yapraklar Evi olarak

Bir ülkede çoğunluk olan etnik topluluk dışında ikinci sırada mesela. Ve biliyoruz ki Yugoslavya'nın dağılması ve Bosna Savaşı'ndan sonra etnik kimlikler açısından bir arada yaşama zorlaşmış ve her bir ülkenin azınlığını kırılğan hale getirmiş. Balkan ülkelerinde nüfus sayımları sadece nüfus sayımı değil gibi görünüyor.

Arnavutluk'ta Enver Hoca döneminde yaklaşık üç milyonluk bir nüfustan 800.000 kişi düzenli olarak silahlı kuvvetlerde, sivil savunmada ve silahlı gençlik birimlerine kadar savunmada görev almış. Özetle ülkenin kıt kaynakları mantara benzeyen betona gömülmüş ve bir kere bile kullanılmamış!

çevrilen, aynı adlı çok tuhaf, harikulade ve zor bir roman vardı. Ama Yapraklar Evi'nin romanla hiç ilgisi olmadığı gibi, aslında Arnavutluk gizli servisinin müze haline getirilmiş binasıydı!

Sözkonusu binanın dış cephesinin yapraklar ile örtülü olmasından dolayı Yapraklar Evi (House of Leaves) olarak biliniyormuş. 31 odası olan iki katlı bina, 1931 yılında Arnavutluk'un ilk özel kadın doğum kliniği olarak açılıyor. Alman işgali esnasında gestapo tarafından kullanıldıktan sonra, 1991'de rejimin çöküşüne kadar Sigurimi'nin yani Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti Gizli Servisi'nin müdahale merkezi olarak kullanılıyor.

2017 yılında açılan ve "o dönem dinlenen, izlenen, tutuklanan, yargılanan, mahkum ve idam edilen masum insanlara ithaf edilmiştir" denilen Müze, 2020 yılında yılın Avrupa Müzesi ödülünü alıyor.

Gezinin kalan kısmında Arnavutluk'tan Kosova'ya ve sonra Kuzey Makedonya'ya geçip Ohrid, Üsküp ve Manastır şehirlerini gezdik. Bosna Hersek ile beraber, Müslüman nüfusun yoğun olduğu bu şehirlerde neredeyse her tarihi eserin duvarına iliştirilmiş bir TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon ajansı) plaketi vardı. Osmanlı'nın tarihsel kültürel mirasına ve İslam'a vurgu yapan bir güç stratejisi bölgede son sürat devam ediyor anlaşılıyor.

Gezi boyunca bazen kolayca, bazen çok bekleyerek, bazen iki saat arayla, sayısız sınır kapısından geçtik. İki metre ötede tavukların gezdiği (illa olacaksa böyle olsun) sınır kapıları da vardı, heybetli, ciddi olanları da. Ancak başka bir ülkeye geçtiğinizi fark etmeniz bu kapılar olmasa imkânsız demeyelim ama çok zor. Ayrıca her yeni ülkede/şehirde rehberler ilkin nüfus dağılımı bilgisi veriyorlar, yüzdesiyle birlikte Sırp, Hırvatlar, Boşnaklar, Arnavutlar veya Arnavutlar, Sırp, Hırvatlar... gibi. Bir ülkede çoğunluk olan etnik topluluk dışında ikinci sırada mesela. Ve biliyoruz ki Yugoslavya'nın dağılması ve Bosna Savaşı'ndan sonra etnik kimlikler açısından bir arada yaşama zorlaşmış ve her bir ülkenin azınlığını kırılğan hale getirmiş. Balkan ülkelerinde nüfus sayımları sadece nüfus sayımı değil gibi görünüyor.

Kitap önerisiyle bitireyim; ilki Ivo Andrić'in Drina Köprüsü, ikincisi Arnavut yazar İsmail Kadare'nin kendine piramit yaptırmak istemeyen bir firavunun hikâyesini anlattığı Piramit adlı eseri ve üçüncüsü yine Arnavutluk'tan Lea Ypi'nin Özgür: Her Şey Parçalanırken Büyümek adlı anı kitabı. Enver Hoca dönemini içeriden bir gözle görmek, anlamak için birebir.

Celiyê Tî

Wexta ku hevv quilibî
Kembera ji kevîrên firûzeyan ji bejna çê m şemîtî
Diekî qirîstailî bi ser şevê de
Hêstir bi hêstir niqutî.

Rûyê şahmaranê li neynika şivanekî awîçî
Rihekî cawîdan, di nav pûlên masiyekê de,
li ser sifra paşayekî berîçî
jineke heft serî li ser tabloya niğarkêşekê di xwînê de
û çîrok bi rûbarekî bêxem re
berevajî,
ber bi jibîrkirinê ve herikî.

Fatma Savci

